જૈન તત્ત્વજ્ઞાન તથા આચારને
સુંદર સરલ શૈલીએ રજૂ કરતી

જૈન શિક્ષાવલી

પ્રથમ શ્રેણીનાં ૧૨ પુસ્તકો

૧ જીવનનું ધ્યેય
૨ પરમપદના સાધનો
૩ ઇષ્ટદેવની ઉપાસના
૪ સદ્દગુરુસેવા
૫ આદર્શ ગૃહસ્થ
૬ આદર્શ સાધુ
૭ નિયમો શા માટે?
૮ તપની મહત્તા
૯ ભવસાધન
૧૦ યોગાભ્યાસ
૧૧ વિશ્વશાંતિ
૧૨ સફલતાના સૂત્રો

શ્રેણીનું મૂલ્ય રૂ. ૬-૦૦ પોસ્ટેજ ૧-૦૦ અલગ
માત્ર ગણતરીની નકલો જ બાકી રહી છે, માટે તમારી
નકલ આજે જ મેળવી લો તથા હવે પછી પ્રગટ થનારી
બીજી શ્રેણીના ગ્રાહક બનો

નોંધ-બારમા નિબંધને છેડે આખી શ્રેણીનું શુદ્ધિપત્રક આપ્યું છે,
તે પ્રમાણે સુધારો કરી પુસ્તકોનો ઉપયોગ કરવા વિનંતિ છે

જૈન શિક્ષાવલી પુષ્પ સાતમુ

નિયમો શા માટે?

卐

લેખક
સાહિત્યવારિધિ શતાવધાની પંડિત
શ્રી ધીરજલાલ ટોકરશી શાહ

*

પ્રકાશક
જૈન સાહિત્ય-પ્રકાશન-મંદિર
મુંબઈ – ૯.

મૂલ્ય પચાસ નયા પૈસા

પ્રકાશક
નરેન્દ્રકુમાર ડી. શાહ
વ્યવસ્થાપક જૈન સાહિત્ય-પ્રકાશન-મંદિર
સવાભાઈ ગુણપત બીલ્ડીંગ,
ચીંચ બંદર, મુંબઈ-૯

પહેલી વાર ૨૦૦૦
સં ૨૦૧૫, સને ૧૯૫૯

મુદ્રક -
મણિલાલ છગનલાલ શાહ.
નવપ્રભાત પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ,
ઘીકાંટા રોડ, અમદાવાદ.

પ્રકાશકનું નિવેદન

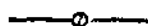
જૈન મહર્ષિઓએ જીવનની સુધારણા માટે જે તત્ત્વજ્ઞાન ઉપદેશ્યું છે તથા જે આચારની પ્રરૂપણા કરી છે તે સહુ સરલતાથી સમજી શકે તે માટે જૈન શિક્ષાવલીની યોજના હાથ ધરવામાં આવી છે હાલ તેમાં બાર પુસ્તકો પ્રકટ કરવામાં આવે છે, પરંતુ સંયોગો વધારે સાનુકૂળ દેખાશે તો તેમાં બીજા પુસ્તકો પણ પ્રકટ કરવામાં આવશે.

આ પુસ્તકો દીર્ઘચિંતન-મનનના પરિણામે સુંદર રીતીમાં લખાયેલાં છે, એટલે તે સહુને પસંદ પડશે એમાં શંકા નથી.

જૈન શિક્ષાવલીની યોજના સાકાર બની તેમાં અનેક મુનિરાજો, સંસ્થાઓ અને ગૃહસ્થોનો સહકાર નિમિત્તભૂત છે. ખાસ કરીને પ. પૂ. આ. મહારાજશ્રી વિજયપદ્મસૂરીશ્વરજી, તેમના વિદ્વાન્ શિષ્યરત્ન મુનિરાજશ્રી કીર્તિવિજયજી, પ. પૂ. આ. મહારાજશ્રી વિજયપ્રેમસૂરીશ્વરજીના શિષ્યરત્નો પૂ. પં. મહારાજ શ્રી જંબૂવિજયજી પૂ. મુ. શ્રી ભાનુવિજયજી, તથા પૂ. મુ. શ્રી કુંદકુંદવિજયજી તેમજ પ. પૂ. આ. મહારાજશ્રી વિજયજંબૂસૂરીશ્વરજી, તેમના શિષ્યરત્ન મુ. શ્રી રૈવતવિજયજી અને પ. પૂ. આ. મહારાજશ્રી વિજયઅમૃતસૂરીશ્વરજીના વિદ્વાન્ શિષ્યરત્ન પૂ. પં. મ. શ્રી ધુરંધરવિજયજી તથા પ. પૂ. આ. મહારાજશ્રી વિજયધર્મસૂરિજીના શિષ્યરત્ન મુનિશ્રી યશોવિજયજી વગેરેએ આ યોજનાને સત્કારી તેને વેગ આપવામાં કિંમતી સહાય આપી છે, તે માટે તેમનો ખાસ આભાર માનીએ છીએ. ઉપરાંત શેઠ માણેકલાલ ચુનીલાલ, શેઠ ચંદુલાલ વર્ધમાન, શેઠ ચતુરભાઈ નગીનદાસ (બેતમામવાળા), શ્રીમાન બી. કે. શાહ, યોગી શ્રી ઉમેદચંદજી, શ્રી નાગકુમાર મકાતી તથા જૈનધાર્મિક શિક્ષણસંઘ-મુંબઈના કાર્યવાહકો શ્રી પ્રાણજીવન હ. ગાંધી વગેરેએ આ કાર્યમાં સહકાર આપી અમને ઉત્સાહિત કર્યા છે, તે માટે તેમનો પણ આભાર માનીએ છીએ. આ પુસ્તકોમાં વિજ્ઞાપન આપનાર દરેક સંસ્થાઓના પણ અમે આભારી છીએ.

પ્રકાશક.

વિષયાનુક્રમ

૧ સિદ્ધિસદનમા દાખલ થવાનો દિવ્ય દરવાજો
૨ ચારિત્રની ચારુતા
૩ સયમસિદ્ધિનુ મહત્ત્વ
૪ શું નિયમોનુ બધન ઇચ્છવા યોગ્ય નથી ?
૫ સયમ અભ્યાસથી સિદ્ધ થાય છે
૬ નાના નિયમો પણ લાભ કરે છે
(કુભારની ટાલ જોવાનો નિયમ લેનારનુ દષ્ટાત)
૭ સારા નિયમો સમજ્યા વિના લેવાય તો પણ લાભકર્તા છે
(વકચૂલની વાર્તા)
૮ લીધેલા નિયમો અવશ્ય પાળવા જોઈએ
૯ સુદર્શન શેઠની કથા
૧૦ નિયમ એ જ પ્રત્યાખ્યાન
૧૧ પ્રત્યાખ્યાનના પ્રકારો
૧૨ પ્રત્યાખ્યાન કોની આગળ કરાય ?
૧૩ છ શુદ્ધિ

॥ ॐ ह्रीँ अर्हं नम ॥

નિયમો શા માટે?

૧–સિદ્ધિસદનમા દાખલ થવાનો દિવ્ય દરવાજો

જૈન મહર્ષિઓએ ટકશાળી વચનોમા જણાવ્યુ છે કે ' अगुणिस्स नत्थि मोक्खो—જે પુરુષ ચારિત્રગુણથી રહિત છે, તેનો મોક્ષ થતો નથી ' ચારિત્રગુણ પ્રકટાવવા માટે તેમણે સયમને આવશ્યક માન્યો છે અને સયમની સિદ્ધિ માટે વ્રતનિયમોની જરૂર સ્વીકારી છે, એટલે વ્રત-નિયમો સિદ્ધિસદનમા દાખલ થવાનો દિવ્ય દરવાજો છે, એમ કહીએ તો ખોટુ નથી

૨–ચારિત્રની ચારુતા

ચારિત્રની ચારુતા દર્શાવવા માટે તેમણે જે શબ્દો ઉચ્ચાર્યા છે, તે આપણે પુન પુન મનન કરવા જેવા છે. આ રહ્યા તે શબ્દો

'હે દેવાનુપ્રિય ! તુ ઘણી મહેનતે મનુષ્યપણુ પામ્યો અને શ્રુતનુ આરાધન કરીને જ્ઞાની થયો, પરતુ જો (સમ્યક્) ચારિત્રથી રહિત થઈશ તો ફરી સસારમા ડૂબી જઈશ, કારણ કે ઘણું સારુ જાણનારા જ્ઞાનીઓ પણ ચારિત્રથી રહિત હોવાના કારણે આ સસારમા ડૂબ્યા છે'

'ઘણું શ્રુત ભણેલો હોય પણ (સમ્યક્) ચારિત્રથી

રહિત હોય તો તેને અજ્ઞાની જ જાણવો, કારણ કે તેનું જ્ઞાન શૂન્યફળવાળું છે અંધ મનુષ્ય આગળ લાખો-ક્રોડો દીવા પ્રકટાવ્યા હોય તો પણ શું કામના ?'

'જેમ ચંદનનો ભાર વહન કરનારો ગધેડો તેના ભારનો જ ભાગી થાય છે, પણ તેની સુગંધનો ભાગી થતો નથી, તેમ (સમ્યક્) ચારિત્રથી રહિત એવો જ્ઞાની પઠન-ગુણન-પરાવર્તન-ચિંતનાદિ કષ્ટનો ભાગી થાય છે, પરંતુ તેનાથી પ્રાપ્ત થનાર સિદ્ધિલક્ષણા સદ્ગતિનો ભાગી થતો નથી'

૩–સંયમસિદ્ધિનું મહત્ત્વ

સંયમની સાધના અંગે તેઓ કહે છે

'અસંયમી પુરુષ ધન વડે ઈહલોક કે પરલોકમાં પોતાની રક્ષા કરી શકતો નથી ધનના અસીમ મોહથી મૂઢ બનેલો તે પુરુષ ન્યાયમાર્ગ પોતાની સમક્ષ હોવા છતાં તેને જોઈ શકતો નથી વિવેકરૂપી દીવો બૂઝાઈ જતાં માર્ગ ક્યાંથી દેખાય ?'

'સંસારી મનુષ્ય પોતાના પ્રિય કુટુંબીઓને માટે બૂરામાં બૂરાં કામો કરી નાખે છે, પણ જ્યારે તેનાં ફળો ભોગવવાનો વખત આવે છે, ત્યારે તે એકલો જ દુઃખ ભોગવે છે કોઈ સગું વહાલું તેમાં ભાગ પડાવી શકતું નથી'*

* આ વિષયમાં લૌકિક દૃષ્ટાંત નીચે મુજબ અપાય છે એક ભીલને તેના પિતાએ ધનુર્વિદ્યામાં કુશળ બનાવ્યો હતો તથા જતા આવતા મુસાફરોને યુક્તિથી કેવી રીતે લૂંટી લેવા? તેનું પ્રયોગાત્મક

‘ પંડિત પુરુષે મોહનિદ્રામાં પડેલા સંસારી મનુષ્યોની વચ્ચે રહીને પણ જાગરુકતા રાખવી જોઈએ કાલ નિર્દય છે અને શરીર અનિત્ય છે, એમ જાણીને ભારંડ પક્ષીની જેમ નિત્ય અપ્રમત્તભાવથી વિચરવું જોઈએ ’

શિક્ષણ આપ્યું હતું તેથી તે લૂટના કામમાં પાવરધો બન્યો હતો અને તેના વડે જ પોતાનો તથા કુટુંબીજનોનો નિર્વાહ કરતો હતો

એક દિવસ તે પોતાના ધંધા માટે અરણ્યમાં ફરતો હતો, ત્યાં એક યોગી પાસેના રસ્તેથી પસાર થયા, એટલે પેના ભીલે તેમનો રસ્તો આંતર્યો અને પાસે જે કંઈ હોય તે મૂકી દઈને ચાલતા થવાનું જણાવ્યું યોગી પાસે બીજી કોઈ મિલકત તે શી હોય? તેમણે એક ભગવી કફની પહેરી હતી, ખભે ગરમ કામળી નાખી હતી, એક હાથમાં કમંડળ પકડ્યું હતું અને બીજા હાથમાં દંડ ધારણ કર્યો હતો આ વસ્તુઓ પર તેમને જરાયે મોહ ન હતો કે મમત્વ ન હતું પરંતુ ભીલની હાલત જોઈને તેના પર દયા આવી, એટલે તેના પર અનુગ્રહ કરવાના હેતુથી કહ્યું કે ‘ હે ભાઈ! તારે મારી પાસેથી જે કંઈ જોઈતું હોય તે ખુશીથી લઈ લે, પણ તને એક સવાલ પૂછું તેનો જવાબ આપ કે ‘ તું આ નીચ ધંધો કોને માટે કરે છે? ’

પેના ભીલે કહ્યું કે ‘ મારા કુટુંબ માટે મારે માતા, પિતા, પત્ની, પુત્રો અને પુત્રીઓનું બહોળું કુટુંબ છે તે બધાનો નિર્વાહ આ ધંધા વડે કરું છું ’

‘ યોગીએ કહ્યું ‘ ભાઈ! તું જેમને માટે આ ઘોર પાપ કરે છે, તે તારા આ પાપમાં ભાગીદાર થશે ખરા? ’

ભીલે કહ્યું ‘ કેમ નહિ! તે બધા માટે તો હું આ પાપ કરી રહ્યો છું ’

'સંસારમાં જે કંઈ ધન-જનાદિ પદાર્થ છે, તે સર્વેને પાશરૂપ જાણીને મુમુક્ષુએ ઘણી સાવધાની પૂર્વક ડગલાં ભરવાં જ્યાં સુધી શરીર સશક્ત છે, ત્યાં સુધી તેનો ઉપ

યોગીએ કહ્યું 'તારી આ માન્યતા ભૂલભરેલી છે તારું કરેલું પાપ તારે એકલાનેજ ભોગવવું પડશે જો તને મારાં વચનોમાં વિશ્વાસ ન આવતો હોય તો ઘરે જઈને બધાને પૂછી આવ કે તારાં કરેલાં પાપમાં તેઓ કેટલો ભાગ રાખશે ? તું એ પ્રશ્નનો જવાબ લઈને આવીશ, ત્યાં સુધી હું અહીંજ ઊભો રહીશ'

યોગીના શબ્દોએ ભીલનાં હૃદય ઉપર અસર કરી, એટલે તે ઘરે ગયો અને પૂછવા લાગ્યો કે 'હું જે પાપ કરું છું, તેમાં તમારો ભાગ કેટલો ?' આ પ્રશ્ન સાંભળીને માતા મૌન રહી, પિતાએ ચૂપકીદી પકડી, પત્ની પણ કંઈ બોલી નહિ અને પુત્રપુત્રીઓ પણ ટગર ટગર સામું જોઈ રહ્યા આ જોઈ ભીલને ભારે આશ્ચર્ય થયું 'એક સીધા સાદા પ્રશ્નનો ઉત્તર કોઈ કેમ આપતું નથી ?' એટલે તેણે બધાને એ પ્રશ્ન બીજી વાર પૂછ્યો, છતાં તેનો ઉત્તર મળ્યો નહિ. છેવટે તેણે ત્રીજી વાર પ્રશ્ન પૂછ્યો અને જણાવ્યું કે 'જેવો હોય તેવો ઉત્તર આપો હું એનો જવાબ લીધા વિના રહેવાનો નથી' ત્યારે બધાની વતી પિતાએ કહ્યું 'કે તું જે પાપ કરે છે, તે બધું તારું જ છે અમે તો માત્ર તારાં લાવેલા દ્રવ્યના ભોક્તા જ છીએ.'

આ જવાબ સાંભળતાં જ ભીલની આંખ ઉઘડી ગઈ તે પો[illegible]
ઘરથી પાછો ફરીને યોગીનાં ચરણે પડ્યો અને નિખાલસતાથી [illegible]
કે 'હે પ્રભો ! આપનું કહેવું સાચું [illegible]
હવે મારું શું થશે ?'

યોગીએ તેને આશ્વાસન
અને વિવિધ જાતનાં તપો કરી

યોગ વધારેમા વધારે સયમની આધના થઈ શકે, તે રીતે કરવો પછી જ્યારે તે બિલકુલ અશકત થઈ જાય ત્યારે કોઇ પણ જાતનો મોહ કે મમત્વ ભાવ રાખ્યા વિના માટીના ઢેફાની જેમ તેનો ત્યાગ કરી દેવો '

' જેમ સુશિક્ષિત અને કવચધારી ઘોડો યુદ્ધમાં વિજય પ્રાપ્ત કરે છે, તેમ સ્વચ્છદને રોકનારો મુમુક્ષુ જીવન-સગ્રામમા વિજયી થઇને મોક્ષ પ્રાપ્ત કરે છે

' સયમજીવનમા મદતા લાવનારા કામભોગો ઘણા લોભાવનારા હોય છે, પરતુ સયમી પુરુષ તેના તરફ પોતાના મનને કદી આકર્ષિત થવા ન દે વિવેકી સાધકનુ કર્તવ્ય છે કે તે ક્રોધને દબાવે, માનને દૂર કરે, માયાનુ સેવન ન કરે અને લોભને છોડી દે '

' જે મનુષ્ય ઉપર-ઉપરથી સસ્કૃત જણાય છે, પણ વસ્તુત તુચ્છ છે, બીજાની નિદા કરનારો છે, રાગદ્વેષથી યુક્ત છે, ઈદ્રિયોને પરાધીન છે, તે અધર્મનુ આચરણ કરનારો છે, એમ વિચારીને વિવેકી સાધક શરીરનાશપર્યંત દુર્ગુણોથી દૂર રહે અને સદ્ગુણોની જ કામના કરે '

૪–શુ નિયમોનુ બંધન ઇચ્છવા યોગ્ય નથી ?

કેટલાક મનુષ્યો એમ માને છે કે ' આપણી જાતને વૃત્તિનિયમોના કડક બધનથી બાધવી નહિ એ તો ચાલે તેમ ચાલવા દેવુ, અન્યથા જીવન રસહીન થઈ જાય અને જીવવા જેવુ રહે નહિ ' પણ આ માન્યતા ભ્રમપૂર્ણ છે વ્રતનિયમોનુ બધન એ વાસ્તવિક બધન નથી પણ ઇન્દ્રિય

બંધન અને કર્મબંધનમાંથી મુક્ત થવાનો અનુભૂત ઉપાય છે, એટલે તેનો સ્વીકાર સહર્ષ કરવો જોઈએ. એ બંધન કડક હોય છે એ વાત સાચી, પણ ઉપાય જેટલો કડક હોય તેટલો વધારે લાભદાયી થાય છે કડવું ઔષધ જ્વરનો તરત નાશ કરે છે, એ કોણ જાણતું નથી? એટલે સુજ્ઞ પુરુષે પોતાની જાતને વ્રતનિયમોના બંધનથી બાંધતા જરા યે અચકાવાની જરૂર નથી

'ચાલે તેમ ચાલવા દેવું' એ ડહાપણભરેલો વ્યવહાર નથી એ તો એક પ્રકારની આંધળી દોટ છે અને તેનું પરિણામ પતનમાં જ આવે છે પુત્રને ગણિત ગમતું ન હોય, ઇતિહાસ આવડતો ન હોય અને વ્યાકરણ વ્યાધિકરણ જેવું લાગતું હોય તો આપણે એમ કહીએ છીએ ખરા કે ચાલે તેમ ચાલવા દો? જો એમ કહીને ચાલવા દઈએ તો એ પુત્ર કોઈ પણ પરીક્ષામાં ઉત્તિર્ણ થાય ખરો? અથવા મોટી આશાથી વેપારની પેઢી ખોલી હોય અને ઉધાર પાસું નમવા લાગે તો આપણે એમ કહીએ છીએ ખરા કે ચાલે તેમ ચાલવા દો? જો એમ ચાલવા દઈએ તો એ પેઢીનું પાટિયું કેટલા દિવસ ટકે? અથવા જીર્ણ જ્વર લાગુ પડયો હોય અને ખાસીની પણ શરૂઆત થઈ હોય તો આપણે એમ કહીએ છીએ ખરા કે 'ચાલે તેમ ચાલવા દો?' જો એમ થોડા દિવસ વધારે ચાલવા દઈએ તો શું પરિણામ આવે છે? તાત્પર્ય કે ચાલે તેમ ચાલવા દેવાની નીતિ કોઈ પણ રીતે ડહાપણભરેલી નથી, તો પછી જે જીવન મહામોઘું છે અને જે ફરીને પ્રાપ્ત થવું

અતિ દુર્લભ છે, તેની બાબતમાં એ રીતે કેમ વર્તી શકાય? એ રીતે તો આપણા જીવનમાં સરવાળે શૂન્ય સિવાય બીજુ કંઈ દેખાવાનો સંભવ નથી એટલે તેમાં વ્યવસ્થા-નિયમન અવશ્ય જોઈએ. પોતાના જીવનમાં આ રીતે વર્તનારા જ ઉચ્ચ પ્રકારની સિદ્ધિ કે સફળતાને વરી શકયા છે

હવે એ શબ્દો રસ માટે કહીશું અહીં રસશબ્દનો પ્રયોગ આનંદ માટે કરવામાં આવ્યો છે, પણ આનંદ બે જાતના હોય છે એક ક્ષણિક અને બીજો દીર્ઘકાલીન અથવા નિત્ય તેમાં સ્પર્શ, રસ, ગંધ, વર્ણ અને શબ્દના સેવનદ્વારા થતો આનંદ દીર્ઘકાલીન કે નિત્ય છે એટલે વ્રતનિયમો કે જેનું ફળ સંયમનું પોષણ છે, તેનાથી જીવન રસહીન થઈ જવાની બીતિ રાખવી એ પાણીથી દઝાવા જેવી નિરર્થક ભીતિ છે

જૈન મહર્ષિઓ કહે છે કે 'જેમણે એક વિષયના સેવનની લાલસા રાખી, તેના ભૂંડા હાલ થયા તો જેઓ પાંચે વિષયના સેવનની આશા રાખે છે, તેના કેવા હાલ થશે? અહીં તેઓ હાથી, મત્સ્ય, ભ્રમર, પતંગ અને સર્પના ઉદાહરણો આપે છે, તે સમજવા યોગ્ય છે આદર્શ ગૃહસ્થના સામાન્ય ધર્મનું વર્ણન કરતી વખતે ઇન્દ્રિયાણાં જય ના વિવેચનપ્રસંગે અમે આ ઉદાહરણો આપી ગયા છીએ

આપણા રોજના અનુભવમાં પણ શું જોઈએ છીએ?

કામીઓના હાલ કરુણ થાય છે, ભોગીઓ અનેક રોગના ભોગ થઇ પડે છે અને છેલબટાઉની માફક જીવન ગુજારનારાઓને આખરે મુફલિસ થઈને મૃત્યુનો ભેટો કરવો પડે છે બીજી બાજુ જે લોકો સયમથી રહે છે, સદાચાર પાળે છે અને સદ્વર્તનનો આગ્રહ રાખે છે, તેમનુ જીવન આરોગ્ય, લક્ષ્મી અને પ્રતિષ્ઠાથી યુક્ત હોય છે, એટલે તેઓ આનદનો દીર્ઘકાલ સુધી ઉપભોગ કરી શકે છે અને એ રીતે જીવનનો રસ માણી શકે છે

જેઓ સપૂર્ણ સયમી છે, તેઓ આ જગતમાં વધારેમા વધારે સુખી છે, એ નિશ્ચયપૂર્વક સમજવુ

૫-સયમ અભ્યાસથી સિદ્ધ થાય છે.

'સયમ પાળવો ઘણો કઠિન છે તે સિદ્ધ શી રીતે થઈ શકે?' એ પ્રશ્નોનો ઉત્તર એ છે કે 'ગમે તેવી કઠિન ક્રિયાઓ અભ્યાસથી સિદ્ધ થઈ શકે છે, તેથી મુમુક્ષુએ નાના નાના નિયમો ગ્રહણ કરીને તેના અભ્યાસની શરૂઆત કરી દેવી જોઈએ

કેટલાકને એમ લાગતુ હશે કે 'નાના નાના નિયમો ગ્રહણ કરવાથી આપણુ શુ કલ્યાણ થાય?'

પણ અનેક નાની વસ્તુઓ ભેગી થઈને જ મોટી વસ્તુ બને છે, તે આપણે ભૂલવાનુ નથી જે લોકો આજે કોટયાધિપતિની કોટિમા વિરાજે છે, તેમની પાસે એ ધન એકત્ર શી રીતે થયું? શુ તેમને એ ક્રોડ રૂપિયા સામટા જ મળી

ગયા ? ક્રોડ રૂપિયા સો લાખથી બને છે, લાખ રૂપિયા સો હજારથી બને છે, હજાર રૂપિયા સો દશથી બને છે અને દશ રૂપિયા એક એક કરતા એકઠા થાય છે, એટલે મોટી વસ્તુ નાનીમાથી જ બને છે, એ નિશ્ચિત છે

જેણે બેકની મુલાકાત લીધી હશે, તે જાણતા જ હશે કે ત્યા સેવિગ ખાતુ ચાલે છે આ ખાતામા સામટી રકમો ભરાતી નથી રૂપિયો, બે રૂપિયા, પાચ રૂપિયા એમ નાની નાની રકમો ભરાય છે, પણ એવી બેકને લાખો રૂપિયા મળી જાય છે અને ખાતુ ચલાવનાર પાસે થોડા વર્ષમા બે-પાચ હજારની મૂડી થઇ જાય છે જો એ માણસોએ 'રૂપિયામાં શુ ?' 'બે રૂપિયામા શુ' 'પાચ રૂપિયામા શુ ?' 'એવો વિચાર કરીને તેને ખર્ચી નાખ્યા હોત તો આજે તેમની પાસે કઇ મૂડી ન હોત અને કોઇ માદગીનો પ્રસગ આવ્યો હોત કે વિવાહવાજનનુ ટાણુ આવ્યુ હોત તો તેઓ મદદ માટે જ્યા ત્યા ફાફાં મારતા હોત એટલે નાના માથી મોટુ થાય છે, એમા કોઈએ શકા રાખવી નહિ

, દરિયો જોઇ ઘણા માણસો આશ્ચર્ય અનુભવે છે કે તેમા આટલુ બધુ પાણી કયાથી આવ્યું ? પણ જાણનારાઓ જાણેછે કે સખ્યાબધ નદીઓ તેમા પ્રતિક્ષણે પોતાનુ જળ ઠલવી રહી છે, તેથી જ તેમા પાણીનો આટલો મોટો જથ્થો ભેગો થયો છે નદીઓને એ જળ એક સામટુ કે એક જગાએથી મળ્યુ નથી જેણે કોઇ પણ નદીનુ મૂળ કે ઉદ્‌ગમસ્થાન જોયુ હશે, તે જરૂર જાણી શકયા હશે કે નદીની શરૂઆત એક નાના ઝરણ રૂપે હોય છે પછી

તેમા બીજુ, ત્રીજુ, ચોથુ એમ અનેક ઝરણો મળે છે અને તેથી જ તેમા પાણીનો પ્રવાહ મોટો થતો જાય છે એટલે નાના નાના નિયમો ગ્રહણ કરવાથી મહાયમયમસિદ્ધ સુધી પહોચી શકાય એમા શકા કરવા જેવુ નથી '

૬–નાના નિયમો પણ લાભ કરે છે

(કુભારની ટાલ જોવાનો નિયમ લેનારનુ દષ્ટાંત)

નાના નિયમો પણ પ્રસગ આવ્યે મનુષ્યને કેવો લાભ કરે છે, તે નીચેના દષ્ટાતથી બરાબર સમજી શકાશે —

એક વણિકનો પુત્ર ઘણો સ્વચ્છદી અને ઉદ્ધત હતો તે વડીલની વાત માનતો નહિ કે ધર્મ પર શ્રદ્ધા ધરાવતો નહિ. માતપિતાએ ઘણી શિખામણ આપી કે વધારે નહિ તો એક નવકારશી જેટલો નિયમ લે, પણ તેણે એક યા બીજુ બહાનુ આગળ ધરી એટલો નિયમ પણ લીધો નહિ હવે એક વાર ગામમા કોઇ સાધુ–મહાત્મા પધાર્યા અને અમૃત વાણીથી ધર્મનો ઉપદેશ આપવા લાગ્યા, એટલે ગામલોકો તેમનો ઉપદેશ સાભળવા મોટી સખ્યામા એકત્ર થયા. તેમા આ વણિક પણ પોતાના પુત્રને લઈને સામેલ થયો

સાધુ–મહાત્માએ હેતુ અને દષ્ટાતથી ભરેલો પોતાનો ધર્મોપદેશ પૂરો કર્યો અને બધા લોકો પોતાના ઠેકાણે ગયા, ત્યારે આ વણિકે મહાત્માને વિનતિ કરી કે 'આપ તો કરુણાના ભડાર છો, દયાના સાગર છો, એટલે મારા પર દયા લાવીને આ પુત્રને ધર્મનો કઈક ઉપદેશ આપો, તો એ રસ્તે આવે અને કલ્યાણનો ભાગી થાય'

મહાત્માએ એ વિનતિનો સ્વીકાર કરીને વણિકપુત્રને ધર્મનો સુંદર ઉપદેશ આપ્યો અને કંઈ પણ નિયમ લેવાનો આગ્રહ કર્યો, ત્યારે એ સ્વચ્છંદી ઉદ્ધત વણિકપુત્રે મજાકમાં કહ્યું કે 'મારાથી બીજો કોઈ નિયમ લેવાય તેમ નથી, પણ મારા ઘરની પાસે એક કુંભાર રહે છે, તેની ટાલ જોઈને રોજ ભોજન કરવું, એવો નિયમ લઈ શકીશ'

કુંભાર રોજ એક જ સ્થળે બેસીને વાસણ ઉતારતો હતો અને તેનું માથું પોતાના ઘરમાં જરા ઊંચા થવાથી જ દેખાતું હતું, એટલે તેમાં કંઈ પણ મહેનત નહિ પડે, એમ જાણી વાણિકપુત્રે આ દરખાસ્ત કરી હતી પરંતુ મહાત્માએ તેને વધાવી લીધી અને જણાવ્યું કે 'તારે આ નિયમ લેવાની ઈચ્છા હોય તો આ નિયમ લે, પણ તેને સારી રીતે પાળજે એમાં કોઈ ભૂલચૂક થાય નહિ જેઓ લીધેલો નિયમ કે લીધેલી પ્રતિજ્ઞા તોડે છે, તેમની અધોગતિ થાય છે અને તેમને અનેક જાતના આકરા દુઃખો સહન કરવા પડે છે'

'આ નિયમ હું બરાબર પાળીશ' એમ જણાવી વણિકપુત્ર પોતાના પિતાની સાથે ઘરે આવ્યો અને બીજા દિવસથી કુંભારની ટાલ જોઈને ભોજન કરવા લાગ્યો.

હવે એક વાર તે વણિકપુત્ર પોતાના કામકાજથી પરવારીને ભોજન કરવા ઘરે આવ્યો અને નિયમ પ્રમાણે કુંભારની ટાલ જોવા ઊંચો થયો, પણ કુંભારની ટાલ દેખાઈ

નહિ કુંભાર ત્યા બેઠો હોય તો એની ટાલ દેખાય ને? मूल नास्ति कुत शाखा?

વણિકપુત્રે માન્યુ કે આજે તે બીજા કોઇ કામમા ગુથાયો હશે, એટલે તેના ઘરે ગયો અને અહી તહી જોયુ, પણ કુંભાર દેખાયો નહિ પછી તેણે કુંભારણને પૂછયું કે 'આજે પટેલ કેમ દેખાતા નથી?'

કુંભારણે કહ્યુ કે 'એ તો સારી સવારના માટીખાણે ગયા છે, તે માટી લઇને હવે આવતા જ હશે હુ પણ તેમની રાહ જોઈ રહી છુ' પરંતુ વણિકપુત્રને ભોજનની વેળા થઈ ગઇ હતી અને તેને જલ્દી ભોજન કરી લેવું હતુ, એટલે તે ઉતાવળો ઉતાવળો ગામબહાર ગયો અને માટીખાણના રસ્તે ચડયો

અહી કુંભારે કેટલીક માટી ખોદી કે સોનામહોરોથી ભરેલો એક ઘડો મળી આવ્યો હતો જેણે જીંદગીમાં સોનામહોર નજરે ન જોઈ હોય, તેને એકાએક સેંકડો સોનામહોરો મળી જાય, ત્યારે અતિશય આનંદ થાય એ સ્વાભાવિક છે ઘણા માણસો એકાએક ધન મળતા કે લૉટરીનુ મોટુ ઈનામ લાગતા હર્ષના આવેશમા આવીને પાગલ બની જાય છે કે સાનભાન ભૂલી જાય છે, પણ કુંભારનુ કાળજુ ઠેકાણે હતુ તેણે ભાગ્યદેવીની કૃપા માનીને પેલા ઘડાને એક ખાડામા મૂકી તેના પર થોડી માટી નાખી દીધી હતી અને 'કદાચ અહીથી આવા બીજા

ઘડા પણ મળી આવશે,' એ વિચારથી તેણે ફરી ગાયો ચડાવી હતી 'જહા લાહો તહા લોહો' જેમ લાભ થાય તેમ લોભ વધે, એ કોણ જાણતુ નથી?

લક્ષ્મીની લાલચમા લપટાયેલા મનુષ્યને સમય કે પરિશ્રમનુ ભાન રહેતુ નથી, એટલે કેટલો સમય ગયો કે કેટલો પરિશ્રમ પડયો? તેનુ કુભારને ભાન રહ્યુ ન હતુ એ તો એક સરખુ ખોદકામ જ કરી રહ્યો હતો આથી તે પરસેવે રેબઝેબ થઈ ગયો હતો અને માથા પરની પાઘડી પરસેવાથી ભીજાઈને ખરાબ ન થઇ જાય તે માટે તેને બાજુએ મૂકી દીધી હતી. આથી વણિકપુત્ર માટી ખાણથી થોડે છેટે રહ્યો કે તેને કુભારના માથાની ટાલના દર્શન થઈ ગયા અને તે નિયમ પળાયાના આનદમા આવીને બોલી ઉઠ્યો કે 'જોઇ લીધી, જોઇ લીધી'

આ શબ્દોએ કુભારને ચમકાવ્યો અને તેણે ઊચી ડોક કરીને જોયુ તો વણિકપુત્ર નજરે પડયો આથી તેના મનમા વહેમ પડયો કે 'જરૂર આ વાણિયે લક્ષ્મી જોઇ લીધી, તેથી જ 'જોઈ લીધી! જોઈ લીધી!' એમ બોલ્યો છે જો તે રાજાને કે ગત્યાધિકારીઓને ખબર આપી દેશે તો ધમ્યુ ગોતુ ધૂળ મળશે અને મારે કોર્ટ કચેરીના આટા-ફેરા ખાવા પડશે, એ કોગટમાં તેથી લાવ તેને મનાવી લઉ' આથી તેણે ઘાટો પાડીને કહ્યુ કે 'શેઠ! તમે જોઇ લીધી તે ઠીક કર્યું, પણ પાસે આવો. આમા મારો અને તમારો અરધો અરધ ભાગ છે'

વણિકજાતિ સ્વભાવથી જ ચતુર હોય છે અને આ તો ભારે નટખટ હતો, એટલે કુભારની વાત તેના સમજવામા તરત આવી ગઈ આથી તે માટીખાણુની તદ્દન નજીક ગયો અને કહેવા લાગ્યો કે 'આણુ કહોણુ ખવાતુ નથી માટે આમાથી કેટલોક ભાગ આપણે રાજ્યાધિકારીને આપવો પડશે અને તો જ લક્ષ્મી આપણા ઘરમા રહેશે.' એટલે કુભારે સર્વ કઇ તેની સલાહ પ્રમાણે કર્યું અને બને માલદાર થયા

આ વખતે વણિકપુત્રને વિચાર આવ્યો કે 'મે હાસી-મજાકમા એક નાનકડો નિયમ લીધો હતો, તેનુ પરિણામ આવુ સુદર આવ્યુ તો સમજણપૂર્વક સારા નિયમો લેવાથી તેનુ પરિણામ કેવુ સુદર આવે ? માટે પેલા મહાત્મા ફરી ગામમા આવે તો તેમની આગળ જઈને બીજા નિયમો લેવા '

બનવા કાળ તે પેલા મહાત્મા તે ગામમા આવ્યા, એટલે વણિકપુત્રે તેમને વદના કરીને બનેલી બધી હકીકત કહી સભળાવી અને પોતાને કેટલાક સારા નિયમો આપવાની માગણી કરી ત્યારે મહાત્માએ કહ્યુ કે 'સહુથી સારા નિયમો તો પાચ મહાવ્રતો જ છે કે જેનુ નિરતિચાર પાલન કરવાથી મનુષ્ય અક્ષય અનત સુખની પ્રાપ્તિ કરી શકે છે ' આથી તે વણિકપુત્રે પાચ મહાવ્રતો ધારણ કર્યાં, અર્થાત્ સાધુજીવનની સાધના સ્વીકારી અને તેના નિરતિચાર પાલન વડે મૃત્યુ બાદ બારમા દેવ-

લોકમા મહર્ષિક દેવ તરીકે સ્થાન મેળવ્યુ. તાત્પર્ય કે નાના દેખાતા નિયમો પણ સમય આવ્યે મનુષ્યને લાભ કરે છે

૭–સારા નિયમો સમજ્યા વિના લેવાય તો પણ લાભકર્તા છે. (વંકચૂલની વાર્તા)

કેટલાક મનુષ્યો એમ કહે છે કે 'અમારા દિલમા ભાવના પ્રકટે તો નિયમ લઈએ, પણ કોઈના કહેવાથી કે શરમાશરમીથી નિયમ લઈએ તેમા લાભ શુ ?' પરંતુ અનુભવ એમ બતાવે છે કે સારા નિયમો સમજ્યા વિના લેવાય તો પણ લાભકર્તા છે વંકચૂલની વાર્તા આ વિષયમા વધારે પ્રકાશ પાડશે

મૂળ ક્ષત્રિયનો પુત્ર, લાડકોડમા ઉછરેલો, પુષ્પચૂલ નામ, પણ પોતાની વાંકી ચાલથી સહુને છેતરતો, એટલે વંકચૂલ નામથી પ્રસિદ્ધ થયો

તેને જુગારનો છંદ હતો અને પૈસા ખૂટતા ચોરી પણ કરતો, એટલે લોકોની નજરે ખૂબ ચડે તેમા નવાઈ નથી

તેની વિરુદ્ધ ઘણી ફરિયાદો થઈ, એટલે રાજાએ જાકારો આપ્યો અને તે પોતાની પત્ની તથા બહેનને લઈ ચાલી નીકળ્યો આવાને આશ્રય પણ કોણ આપે ? છેવટે તે એક ચોરપલ્લીમા ગયો અને પલ્લિપતિની સેવા કરવા લાગ્યો ત્યા સાહસ, દૃઢતા, ક્રૂરતા વગેરે ગુણોથી પ્રસન્ન થયેલા પલ્લિપતિએ તેને ઉત્તરાધિકારી નીમ્યો અને કાલ

ક્રમે તે પલ્લિપતિ થયો પછી ઘણા ચોરોને એકઠા કરી, તે મોટી મોટી ધાડો પાડવા લાગ્યો અને એ રીતે પોતાનો કાલ નિર્ગમન કરવા લાગ્યો

એક વાર જ્ઞાનતુગ નામના એક આચાર્ય પોતાના શિષ્ય સાથે તેની પલ્લીમા આવી પહોચ્યા તે વખતે આકાશ ઘનઘોર વાદળથી છવાયેલુ હતુ અને ઝરમર ઝરમર વરસાદ વરસવો શરુ થઇ ગયો હતો, એટલે વકચૂલે તેમને ઉતરવાનુ સ્થાન આપ્યુ, પણ સાથે જ એક વિનતિ કરી કે ' તમારે મારી હદમા કોઇને ધર્મનો ઉપદેશ આપવો નહિ ' આચાર્ય દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવના સારી રીતે જાણકાર હતા, એટલે તેમણે એ વિનતિનો સ્વીકાર કર્યો

સાધુજીવનોચિત સ્વાધ્યાય, ધ્યાન અને તપશ્ચર્યામા ચાતુર્માસ વ્યતીત કર્યા પછી આચાર્યે વકચૂલને કહ્યુ કે ' હે મહાનુભાવ ! હવે અમે અન્યત્ર વિહાર કરીશુ ' એટલે વકચૂલ પોતાના પરિવાર સાથે તેમને વળાવવા સાથે ચાલ્યો એમ કરતા તે કેટલેક દૂર ગયો, ત્યારે આચાર્યે પૂછ્યુ કે ' આ હદ કોની છે ? ' વકચૂલે કહ્યુ કે ' મારી હદ તો પૂરી થઇ, આ હદ બીજાની છે ' એટલે આચાર્યે કહ્યુ કે ' અમે આખુ ચાતુર્માસ તારા સ્થાનમા રહ્યા પણ તારી વિનતિ મુજબ કોઇને ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો નથી, પરતુ વિદાય થતી વખતે તને એટલું કહીએ છીએ કે તું કોઇ પણ પ્રકારનો નિયમ લે, એથી તને ઘણો લાભ થશે. કહ્યું છે કે–

नियमाऽगिल्लक्ष्मीणा, नियन्त्रणमकृत्रिमम् ।
दुरित-प्रेत-भूताना, रक्षामन्त्रो निरक्षर ॥

'નિયમ સમગ્ર લક્ષ્મીનું વગર સાંકળે બંધન છે અને પાપરૂપી ભૂતપ્રેતોથી બચવાનો અક્ષર વિનાનો મંત્ર છે' તાત્પર્ય કે નિયમ લઈને પાળનારને દરેક પ્રકારનું સુખ મળે છે અને પાપના આક્રમણથી તે બચી શકે છે'

આ સાભળી વકચૂલે કહ્યુ 'કે એમ જ હોય તો કઈક નિયમ આપો' એટલે આચાર્યે ખૂબ વિચાર પૂર્વક ચાર નિયમો આપ્યા (૧) અજાણ્યુ ફળ ખાવુ નહિ (૨) કોઈ પર શસ્ત્રનો પ્રહાર કરવો હોય તો સાત ડગલા પાછુ હઠવું (૩) રાજરાણીનો સગ કરવો નહિ અને (૪) કાગડાનું માસ વાપરવું નહિ

વકચૂલને લાગ્યુ કે 'આ નિયમો સાવ સહેલા છે, એટલે તેમા ખાસ કરવાપણુ કઈ નથી' તેથી રાજી થતો તે પોતાના સ્થાનકે પાછો આવ્યો

હવે એક વાર તે કોઈ ગામ પર ધાડ પાડીને પોતાના સાથી–સોબતીઓ સાથે પાછો ફરતો હતો, ત્યારે અટવીમાં માર્ગ ભૂલ્યો અને ત્રણ દિવસના કડાકા થયા એવામા તેના સાથીઓએ એક મનોહર વૃક્ષ જોયું, એટલે બોલી ઉઠયા કે ચાલો આપણે આ વૃક્ષના ફળો તોડી લઈએ અને તેનાથી આપણી ઉદરતૃપ્તિ કરીએ'

વકચૂલે પૂછયુ કે 'આ ફળનું નામ શું? ત્યારે

સાથીઓએ કહ્યુ કે 'એ તો અમને ખબર નથી' એટલે વકચૂલે પોતાનો નિયમ યાદ કરીને કહ્યુ કે 'આ ફળો અજાણ્યા હોવાથી હુ ખાઈશ નહિ'

બીજા ચોરોએ આ ફળો તોડીને ખાધા અને થોડી જ વારમા મરણ પામ્યા, કારણ કે એ કિપાક નામના વિષફળ હતા આ જોઇને વકચૂલને વિચાર આવ્યો કે 'જો મારે અજાણ્યા ફળો ન ખાવાનો નિયમ ન હોત તો મારી પણ આજ વલે થાત, એટલે ગુરુએ નિયમ આપ્યો તે સારુ કર્યું' પછી તે કોઇ પણ રીતે પોતાની પલ્લીમા પહોચ્યો અને પૂર્વવત કાલ નિર્ગમન કરવા લાગ્યો

એક વાર તે કામપ્રસગે બહારગામ ગયો હતો, ત્યારે કેટલાક ભવઇયા (તરગાળા) તેની પલ્લીમા આવ્યા અને તેના મકાનની આગળ ખેલ કરવાની તૈયારી કરવા લાગ્યા પછી એ ભવઇયા ખેલ કરતા પહેલા રાજા કે પટેલ ને આમત્રવા જોઈએ, એ ન્યાયે બોલાવવા અદર ગયા ત્યારે બહેને જાણ્યુ કે આ તો આપણા વૈરી રાજાના ભવઇયા છે જો તેઓ વકચૂલ પલ્લીમા નથી, એમ જાણશે તો જરૂર તેના રાજાને ખબર આપી દેશે ભાડ ભવઇયાઓનો ભરોસો શુ ? અને વૈરી રાજાને આ ખબર પડશે, એટલે તે બનતી ઝડપે ચડી આવીને આ પલ્લીનો નાશ કરશે, માટે આ લોકોને વકચૂલની ગેર હાજરીની ખબર પડવા દેવી નહિ એટલે તેણે માણસ દ્વારા કહેવડાવ્યુ કે 'તે (વકચૂલ) હમણા જ ખેલ જોવા બહાર આવે છે' પછી

તેણે આબેહૂબ વકચૂલનો પોશાક ધારણ કર્યો અને બહાર આવીને ખેલોનુ નિરીક્ષણ કરવા માડયુ

ખેલ મોડી રાતે પૂરો થયો, એટલે યથેચ્છ ધન આપીને ભવૈયાઓને વિદાય કર્યા અને પોતે મકાનની અદર આવી. એ વખતે તેની આખો ઊઘથી ખૂબ ઘેરાતી હતી, એટલે પેલો પોશાક કાઢયા વિના જ તે પોતાની ભોજાઈ સાથે સૂઈ રહી

હવે બનવા કાળ એટલે તે જ રાતે વકચૂલ બહાર ગામથી પાછો ફર્યો અને પોતાના મકાનમા દાખલ થયો. ત્યા પોતાની પત્નીને એક પુરુષ સાથે સૂતેલી જોઈને તે અત્યત ક્રોધાયમાન થયો અને બન્નેને ઠાર મારવાના ઇરાદાથી તેણે પોતાની કમ્મરે લટકી રહેલી તરવાર મ્યાનમાથી બહાર ખેચી પણ તે વખતે લીધેલો નિયમ યાદ આવ્યો કે 'કોઈ પર શસ્ત્રનો પ્રહાર કરવો હોય તો સાત ડગલા પાછુ હઠવું,' એટલે તે એક, બે, ત્રણ, એમ સાત ડગલા પાછુ હઠયો ત્યા તેના હાથમા રહેલી તરવાર ભીત સાથે અથડાઈને જોરથી અવાજ થયો એ અવાજને લીધે બહેન જાગી ઉઠી ને 'અમ્મા મારા વીરને ' એમ બોલતી બાજુએ ઊભી રહી આ વખતે ભોજાઈની નિદ પણ ઉડી જ ગઈ હતી, એટલે તે ઉઠીને બીજી બાજુ ઊભી રહી

વકચૂલને સમજાયુ નહિ કે 'આ બધુ શુ છે?' એટલે તેણે હકીકત પૂછી અને બહેને બધી હકીકત કહી સભળાવી એ હકીકત સાભળતા જ વકચૂલને ``

ગયુ કે ગુરુએ આપેલા નિયમે પોતાને મહા અનર્થમાથી બચાવ્યો છે અન્યથા પત્ની તથા બહેન બનેનુ ખૂન થાત અને કદાચ પોતે પણ પાછળથી એના શોકમા આપઘાત કરી બેસત અહો ગુરુનુ જ્ઞાન ! અહો ગુરુની કૃપા ! તેમણે આપેલા નિયમો ઘણા જ સારા છે, ઘણા જ સુદર છે અને બરાબર સાવધાનીથી પાળવા જેવા છે !' એમ વિચારી તે દિવસથી તેણે પોતાના નિયમમા વધારે સાવધાની રાખવા માડી

હવે આગળ શુ બન્યુ ? તે પણ જોઇએ એક વાર મોટી માલમત્તા મેળવવાના ઇરાદાથી વકચૂલે રાજમહેલની ભીત ફાડી અને તેની અદર આવેલા અતપુરમા પ્રવેશ મેળવ્યો ત્યા ઘણી સાવચેતી રાખવા છતા તેનો હાથ ભર ઊઘમા સૂતેલી રાણીને અડકી ગયો, એટલે તે જાગી ઉઠી ને ચારે બાજુ જોવા લાગી ત્યા થોડે દૂર હિમત ભેર ઊભા રહેલા વકચૂલને જોયો

પ્રસગવશાત્ રાજા આજે બીજા ખડમા સૂઇ રહ્યો હતો, એટલે તે એકલી જ હતી દાસીઓ પણ બહારની પરસાળમા અહી તહી સૂતેલી હતી

એકાત એ પાપનો બાપ ગણાય છે, અર્થાત્ એકાત મળે અને પાપસામગ્રી મોજૂદ હોય તો મનુષ્યનુ મન પાપ કરવા તરફ તરત ઢળી જાય છે આ પ્રમાણે એકાત અને પ્રૌઢ પુરુષોનો યોગ મળતા રાણીને વકચૂલની સાથે ભોગ ભોગવવાની ઇચ્છા થઇ, એટલે તેણે ઈશારાથી વકચૂલને પોતાની પાસે બોલાવ્યો અને કહ્યુ કે 'તુ અહી શા

માટે આવ્યો છે? તને પુષ્કળ ધનદોલતની ઈચ્છા અહી એચી લાવી હોય તો તારી એ ઇચ્છા હુ પૂર્ણ કરીશ, પણ તારે મારી એક વાત કબૂલ કરવી પડશે'

એક તો રાજરાણી અને યૌવનમસ્ત એટલે તેની સુંદરતાનું પૂછવું જ શુ? તેનો કાળો ભમ્મર કેશકલાપ કોઈ પણ કીકીનુ કામણ કરે તેવો કમનીય હતો તેનુ ચદ્ર જેવુ ગોળ મનોહર મુખડુ કોઈ પણ ચક્ષુને ચકિત કરે એવુ ચારુ હતુ વિશાળ નેત્રો, નમણી નાસિકા, કોમળ કપોલપ્રદેશ, કમનીય કઠ, ઉન્નત વક્ષઃસ્થલ, પાતળુ પેટ, પુષ્ટ નિતંબો અને કદલીસ્થભ સમા કોમળ સાથળો કોઈ પણ આખનુ આકર્ષણ કરવાને પૂરતા હતા વળી તેના અગોપાગ સુદર વસ્ત્રાભૂષણથી સુસજ્જ હતા અને સ્વરમા કોયલનો મધુર ટહુકાર હતો, એટલે કોઈ પણ મનુષ્યનું મન શીઘ્ર મોહિત થાય તેમ હતુ પરતુ વકચૂલ પોતાના નિયમમા સાવધ હતો, એટલે તેને ઉક્ત વચનોની કોઇ અસર થઈ નહિ ઉત્તરમા તેણે એટલુંજ કહ્યુ કે, તુ રાજરાણી હોઈ મારી માતા સમાન છે'

આ વખતે બાજુના ખડમા સૂઇ રહેલો રાજા જાગી ગયેો હતો અને ભીતના આતરે ઊભો રહીને સર્વ બનાવ જોઇ રહ્યો હતો

રાણીએ ફરી કઇંક સત્તાવાહી અવાજે કહ્યુ 'તુ મારી વાત કબૂલ નહિ કરે?' વકચૂલે કહ્યુ કે 'હું નિયમથી બધાયેલો છુ, એટલે આપની વાતનો સ્વીકાર થવો અશક્ય છે'

રાણીને લાગ્યું કે આ તો આપ બાડો થયો, એટલે તેણે જોરથી બૂમ મારીને કહ્યું કે 'દોડો, દોડો, મારા વાસમા ચોર પેઠો છે અને તે મને સતાવી રહ્યા છે'

આ બૂમ સાભળતા જ દાસ-દાસી અને સેવક-સિપાઈ દોડી આવ્યા અને તેમણે વકચૂલને પકડી લીધો પછી સવાર પડતા રાજા સમક્ષ રજૂ કર્યો ને આકરી શિક્ષા ફરમાવવા અરજ કરી રાજા તો શુ બન્યું છે, તે બધુ જાણતો જ હતો, એટલે તેણે વકચૂલનો ગુનો માફ કર્યો અને તેના નિયમની પ્રશસા કરી સામતપદ અર્પણ કર્યું.

જ્યા મૃત્યુદડ માથે તોળાઈ રહ્યો હતો, ત્યા આ રીતે સન્માનભર્યું સામતપદ અર્પણ થાય એ જેવું તેવું આશ્ચર્ય ન કહેવાય! પણ વકચૂલ સમજી ગયો હતો કે આ બધો પ્રભાવ ગુરુમહારાજે આપેલા નિયમનો છે, એટલે તેણે મનથી ગુરુને વદન કર્યું અને તેમણે આપેલા નિયમની પુન પુન પ્રશસા કરી તે દિવસથી વકચૂલે ચોરી કરવાનો ધધો સદતર છોડી દીધો અને શહેરમા રહી નીતિમય જીવન ગુજારવા માડ્યુ તે હવે પોતાના નિયમોમા પહેલા કરતા પણ વિશેષ સાવધ બન્યો

એક વાર વકચૂલને પેટનો દુખાવો ઉપડ્યો તે કેમે કરી મટ્યો નહિ ઘણા વૈદો આવ્યા, ઘણા હકીમો આવ્યા, પણ કોઈ તેનું દર્દ કાબૂમા લઈ શક્યુ નહિ એ દુખાવા માથી તેને બીજા પણ અનેક દર્દો લાગુ પડ્યા અને સ્થિતિ ગભીર બની, એટલે રાજાએ તેના પ્રત્યેના પ્રેમથી

આકર્ષાઈને નગરમાં ઢંઢેરો પીટાવ્યો કે 'જે કોઇ વૈદ, હકીમ, મંત્રવાદી કે જડીબુટ્ટીને જાણનાર મારા સામંત વંકચૂલનું દર્દ મટાડશે તેને મોમાગ્યું ધન આપીશ' એટલે એક વૃદ્ધ વૈદ્ય આગળ આવ્યો ને તેણે વંકચૂલના રોગનું પાકું નિદાન કરીને જણાવ્યું કે 'જો આ દર્દીને કાગડાનું માંસ ખવડાવવામાં આવશે તો બચી શકશે, અન્યથા જીવવાની કોઇ આશા નથી'

આ સાંભળી આજુબાજુના માણસો બોલી ઉઠ્યા કે 'એમાં શું મોટી વાત છે? હમણાં જ કાગડાનું માંસ હાજર કરીએ' ત્યારે વંકચૂલે કહ્યું કે 'મારો દેહ કાલે પડતો હોય તો ભલે આજે પડે, પણ મારો નિયમ તોડીશ નહિ કાગડાનું માંસ મેં વર્જ્ય કર્યું છે' સગાસ્નેહીઓએ તથા મિત્ર વગેરેએ તેને ખૂબ સમજાવ્યો કે 'પ્રાણકષ્ટ હોય ત્યાં નિયમ સામું જોવાય નહિ,' પણ તે એકનો બે થયો નહિ નિયમમાં કેટલી મક્કમતા! કેટલું દૃઢપણું!

આજે તો મૃત્યુની છાયા પડી કે 'ગમે તે કરો પણ મારો જીવ બચાવો!' એવા શબ્દો સર્વત્ર સંભળાય છે અને છેલ્લી ઘડી સુધી ઇંજેકશનો તથા અભક્ષ્ય દવાઓનો મારો ચાલુ રાખવામાં આવે છે! જાણે કે એ ઇંજેકશનો અને દવાઓજ નવું જીવન આપવાના ન હોય! પણ દર્દીઓ એ વિચાર કરતા નથી કે જો આ ઇંજેકશનો અને દવાઓમાં નવું જીવન આપવાની તાકાત હોત તો ખુદ ડોકટરોના માતાપિતા કે પત્નીપુત્રો શા માટે મરણ

પામત ? અને પોતે પણ મૃત્યુને આધીન શા માટે થાત ? પણ મોહ એક એવી વસ્તુ છે કે જે ડાહ્યામા ડાહ્યા ગણાતા મનુષ્યોનુ પણ ભાન ભૂલાવે છે અને તેમની આગળ બાલચેષ્ટાઓ કરાવે છે

રાજાએ વકચૂલની સ્થિતિ ખૂબ ગભીર જોઈને જિનદાસ નામના એક શ્રાવકને તેની માવજારમા રોકયો અને તેને બને તેટલી શાતિ પમાડવાની સૂચના કરી આથી તે શ્રાવકે વકચૂલના નિયમોની પ્રશસા કરીને કહ્યુ કે 'હે મિત્ર ! આ જીવ એકલો જ આવે છે ને એકલો જ જાય છે આ સર્વ સબધો દેખાય છે, તે ઝાઝવાના નીર જેવા મિથ્યા છે માટે તુ દેહ, દારા, પુત્ર, પરિવાર તથા ધન-વૈભવ પર કોઈ જાતનો મોહ રાખીશ નહિ સાચુ શરણુ અરિહતદેવનુ છે, સિદ્ધ પરમાત્માઓનુ છે, સાધુમહાત્માનુ છે અને સર્વજ્ઞપ્રણિત જૈન ધર્મનુ છે, માટે તુ ચાર શરણ અગીકાર કર' એટલે વકચૂલે દેહાદિ સર્વ વસ્તુઓ પરનો મોહ છોડી દીધો અને ચાર શરણ અગીકાર કર્યા પછી જિનદાસે તેને કલ્યાણકલ્પતરુના અવન્ધ્ય બીજ જેવો તથા પાપભુજગોને દૂર કરવા માટે ગરુડ પક્ષી જેવો નમસ્કાર મહામત્ર સભળાવવા માડયો તેનુ શ્રવણ-મનન કરતો વકચૂલ શાતિ-સમાધિથી મૃત્યુ પામ્યો, એટલે તે ઊચી દેવગતિ પામ્યો

આથી સિદ્ધ થાય છે કે કોઈવાર નિયમો અતરના ઉલ્લાસ વિના લેવાયા હોય પણ તેનુ યથાર્થ પાલન કર-

વામા આવે તો કાલક્રમે તેમા ભાવ દાખલ થાય છે અને તેનુ દ્રવ્યસ્વરૂપ ભાવસ્વરૂપમા પરિણમે છે, એટલે કોઈના કહેવાથી કે શરમાશરમીથી નિયમ ન લેવા એમ કહેવુ ઉચિત નથી ગોળ અધારે ખવાય તો પણ ગળ્યો લાગે છે, તેમ સારા નિયમો સમજ્યા વિના લેવાય તો પણ ફાયદો જ કરે છે

'નિયમો શા માટે યોજાયેલા છે?' અથવા 'નિયમો શા માટે ગ્રહણ કરવા જોઈએ?' તેનુ રહસ્ય સમજાવવા માટે આટલુ વિવેચન પૂરતુ છે હવે આપણે નિયમપાલન અગે કેટલીક વિચારણા કરીએ

૮–લીધેલા નિયમો અવશ્ય પાળવા જોઈએ

જૈન મહર્ષિઓ કહે છે કે નાનો અથવા મોટો જે કોઇ નિયમ લેવામા આવ્યો હોય તેનુ યથાર્થ પાલન કરવાથી મનની મક્કમતા કેળવાય છે, ત્યાગની તાલીમ મળે છે, ચારિત્રગુણની ધારણા થાય છે, આસ્રવનો નિરોધ થાય છે, ઉપશમ ગુણની પ્રાપ્તિ થાય છે, માટે લીધેલા નિયમો કોઈ પણ ભોગે અવશ્ય પાળવા જોઈ એ

મનની મક્કમતા કેળવવા માટે એટલે ઇચ્છાશક્તિ કે સકલ્પશક્તિ (will power) વધારવા માટે કેટલાક માણુનો ત્રાટક કરે છે અને બીજી પણ નાની મોટી અનેક ક્રિયાઓનો આશ્રય લે છે, તેમને અમારે એટલુ જ સૂચવવાનુ છે કે આ બધા સાધનો કરતા નિયમનુ સાધન ઘણુ ઉચ્ચ કોટિનુ છે, એટલે તેનો આશ્રય લઈને જુઓ કે

तमारी संकल्पशक्ति केटली वधी जाय छे! मन गमती एक वस्तु सामे पडी होय छता तेनो उपयोग करवानी वृत्ति मनमा उठवा देवी नहि, ए ज साचु संकल्पबळ छे

आपणुं मन मर्कटथी पण वधारे चंचळ छे अने ध्वजानी पूंछडी करता पण वधारे अस्थिर छे तेनी चंचळता के अस्थिरता मटाडवानो सिद्ध उपाय ए छे के तेने नियमो वडे बाधवु पाणी फेलाई जवाना स्वभाववाळु छे, पण तेने घडाथी बाधवामा आवे छे तो एक जगाए स्थिर रहे छे, तेम मन पण फेलाई जवाना स्वभाववाळु छे, ते नियमथी बाध्यु स्थिर रहे छे

जे मनुष्य पोताना नियममा मक्कम छे, तेनो भरोसो थई शके छे, तेना पर विश्वास मूकी शकाय छे, तेना आधारे कोई साहस खेडवु होय तो ते पण खेडी शकाय छे, ज्यारे आज नियम लईने काल तोडनाराओनो कोई पण भरोसो थई शकतो नथी, तेना पर जराये विश्वास मूकी शकातो नथी, त्या तेना आ माटे साहस खेडवानी वात तो रही ज कया?

जेना जीवनमा कोई पण नियमनु पालन नथी, तेनु जीवन हराया ढोर जेवु ज गणी शकाय के जे अहींतहीं अनेक जगाए रखडवा छता इष्ट तृप्ति अनुभवी शकतु नथी नियमथी तृष्णानो छेद थाय छे एटले जेना जीवनमा नियमो वणाया छे, तेनु जीवन संतोषी होय छे अने संतोषी सदा सुखी होय तेमा कोई आश्चर्य नथी

આજે સામાન્ય મનુષ્યને સુખ નથી, લખપતિને પણ સુખ નથી અને કોટાધિપતિને પણ સુખ નથી, તેનુ ખરુ કારણ એ છે કે ધનની તૃષ્ણા વધી ગઈ છે અને તે કોઈ રીતે બુઝાતી નથી આ તૃષ્ણાનો છેદ કરવો હોય તો મહર્ષિઓએ બતાવેલા વિવિધ નિયમોના પાલન વડે જ થઈ શકે એમ છે, એટલે આજના જીવનમા સુખ અને શાતિનુ પ્રમાણ વધારવુ હોય તો નિયમોની મહત્તા સમજી તેનો સ્વીકાર કરવો જોઈએ અને તેના પાલનમા પોતાની શક્તિ ફોરવવી જોઇએ

શ્રી તુલસીદાસે રામચરિતમાનસમા કહ્યુ છે કે ‘*પ્રાન જાય અરુ વચન ન જાઈ, યહ રીતિ રઘુકુલ સદા ચલી આઈ।* પ્રાણ જાય પણ કોઇને આપેલુ વચન ન જાય અર્થાત્ પોતાની ટેક કે પ્રતિજ્ઞા ન તોડવી એ રીતિ રઘુકુલમા સદાકાલ ચાલતી આવેલી છે ’ અને તેમા એટલો ઉમેરો કરવા માગીએ છીએ કે માત્ર રઘુકુલમા જ નહિ પણ ભારતના તમામ આર્ય કુટુંબોમા આ રીતિ ચાલતી આવતી હતી અને તેથી જ ટેક, પ્રતિજ્ઞા કે નિયમના પાલન માટે આર્ય કુટુંબમા ભારે કુરબાનીઓ થતી હતી.

‘અમે લીધી પ્રતિજ્ઞા પાળશુ રે લોલ!
ભલે કાયાના કટકા થાય’’

આ વચનો છેલ્લી રાષ્ટ્રીય લડત વખતે ફરી ફરીને ઉચ્ચારવામા આવ્યા હતા, તેનુ કારણ એ જ હતુ કે લોકો પ્રતિજ્ઞાપાલનનુ મહત્ત્વ સમજે અને તેમાં

રહે તો જ લડતમાં સફળતા મળે તેમ હતી અને પરદેશીઓનો પગદંડો આ દેશમાંથી દૂર થાય તેમ હતો એટલે પ્રતિજ્ઞા અથવા નિયમ લઈને તેને બરાબર પાળવા એ જ સિદ્ધિ, સફળતા કે વિજયનું રહસ્ય છે અને તેથી જ મહર્ષિઓએ આપણને વ્રતનિયમોમાં અચળ રહેવાનો ઉપદેશ આપ્યો છે

પ્રતિજ્ઞા કે નિયમના પાલનમાં અનેક પ્રકારની અડચણો આવે છે એ વાત સાચી, પણ અપૂર્વ ધૈર્ય દાખવી તેનો સામનો કરવો જોઈએ અને તેમાંથી પાર ઉતરવું જોઈએ, તો જ આપણી માનવતા શોભે અને તો જ આધ્યાત્મિક પ્રગતિના વાસ્તવિક મંડાણ થાય આ વિષયમાં સુદર્શન શેઠની કથા આપણને ઘણી પ્રેરણા આપે તેવી છે

૯—સુદર્શન શેઠની કથા

ચંપાનગરીમાં ઋષભદત્ત નામે એક શેઠ હતો તેને અર્હદ્દાસી નામની ગુણિયલ પત્ની હતી આ પત્નીએ મોટી ઉમરે એક પુત્રને જન્મ આપ્યો તે રૂપે રંગે ખૂબ દેખાવડો હતો, એટલે તેનું નામ સુદર્શન પાડયું

માતાપિતાની શીળી છાયામાં ઉછરતો સુદર્શન મોટો થયો, એટલે અનેક પ્રકારની વિદ્યા-કલા શીખ્યો અને વ્યવહારમાં પણ પારગત થયો

માતાપિતા ધર્મશ્રદ્ધાળુ અને સંસ્કારી હતા, એટલે ધર્મસંસ્કારો તેને વારસામાં મળ્યા હતા અને સદ્ગુરુના

સુદર્શને વ્યાપારમા થોડા જ સમયમા સારી પ્રગતિ કરી અને નગરના વ્યાપારીઓમા અગ્રસ્થાન મેળવ્યુ વળી તે પોતાની વ્યવહારકુશળતાથી રાજદરબારમા પણ સારુ માન પામવા લાગ્યો

એ જ નગરમા કપિલ નામે રાજાનો માનીતો પુરોહિત હતો તે સ્વભાવે બહુ ભલો અને વિદ્વાન હતો તેને કપિલા નામે સ્રી હતી

એક વખત કઈક કામ પડતા સુદર્શન અને કપિલ વચ્ચે દોસ્તી થઈ અને તે શુકલ પક્ષના ચદ્રની જેમ વધતી ચાલી આથી તેઓ ઘણો વખત સાથે રહેવા લાગ્યા અને 'काव्यसाहित्यविनोदेन कालो गच्छति धीमताम् ' એ ઉક્તિને સાર્થક કરવા લાગ્યા

એક વખત કપિલની સ્રીએ પૂછ્યુ કે 'હે સ્વામિન્! પહેલા તો તમે રોજ વહેલા ઘરે આવતા અને હાલ મોડુ કેમ થાય છે?' કપિલે કહ્યુ કે 'શુ કરુ ? એક એવો મિત્ર મળી ગયો છે કે તેનાથી છૂટા પડવાનુ દિલ થતુ નથી. તે રૂપમા કામદેવ જેવો છે અને વાતો કરે છે, ત્યારે મુખમાથી ફૂલ ઝરે છે! એ જ હમણા મોડા આવવાનુ કારણ છે'

કપિલાએ પૂછ્યુ 'એમનુ નામ?'

કપિલે કહ્યુ ' સુદર્શન એ વ્યાપારીઓમા આગેવાન છે અને રાજનો પણ માનીતો છે'

સુદર્શનનું આ વર્ણન સાભળી કપિલાનુ મન વિહ્વલ બની ગયુ અને તેણે મનથી નિર્ણય કર્યો કે 'એક વખત કોઈ પણ ઉપાયે સુદર્શન જોડે મેળાપ કરવો ' સાદી દેખાતી વાતમાથી પણ કેવુ ગભીર પરિણામ આવે છે, તે આ પરથી સમજી શકાશે

એક વાર કપિલને કોઈ કામપ્રસગે બહાર ગામ જવાનુ થયુ, એટલે કપિલાએ સુદર્શનને ત્યા જઈને કહ્યુ કે 'તમારા મિત્ર કપિલ બિમાર છે, તે તમને ખૂબ યાદ કરે છે, માટે મારી સાથે ચાલો '

સુદર્શનનુ હૃદય નિર્મળ હતુ, એટલે તેને આ વાતમા કપટની ગધ શી રીતે આવે ? તે કપિલાની સાથે તેના ઘરે ગયો ત્યા ઘરમા દાખલ થતા જ પ્રશ્ન કર્યો કે 'મારા બિમાર મિત્ર ક્યા છે ?' કપિલાએ કહ્યુ કે 'તે અદરના ખડમા સૂતા છે ' અને તે સુદર્શનને લઈ આગળ વધી પાછળ કહી રાખ્યા મુજબ દાસીએ બારણાને સાકળ ચડાવી દીધી

જ્યારે અદરનો ખડ આવ્યો, ત્યારે કપિલાએ કહ્યું કે 'તમારા મિત્ર બિમાર નથી, એ તો બહાર ગામ ગયા છે ખરી બિમાર તો હુ છુ ' પરતુ સુદર્શન પોતાના નિયમમા વજ્ર જેવો દઢ હતો તેણે આજપર્યંત કોઈ સ્ત્રી સામે ઊચી આખે જોયુ પણ ન હતુ, એટલે તે કપિલાની આ વાતમા શેનો આવે ? પતુ તેના પજામાથી છટકવુ કેમ એ એક પ્રશ્ન હતો પ્રથમ ક્ષણે તેને શિ

આપવાનો વિચાર આવ્યો, પણ વિષયથી ઉન્મત્ત થયેલા કોની શિખામણ માને છે? એટલે એ વિચાર પડતો મૂક્યો અને યુક્તિથી પોતાનો બચાવ કરી લેવાનો નિર્ણય કર્યો.

સુદર્શને કહ્યુ 'ભાભી તમે ભૂલ્યા આ તો તમે ભિક્ષુક આગળ ભિક્ષા માગી, વધ્યા આગળ પુત્ર માગ્યો આ શરીર પર રૂપ દેખાય છે એટલુ જ, પણ મારાથી કોઈની ઈચ્છા પૂરી થાય તેમ નથી'

આ સાભળી કપિલા ભોઠી પડી તેને લાગ્યુ કે પોતે સુદર્શનને અહી લાવવામા ગભીર ભૂલ કરી છે, એટલે તેની ક્ષમા માગી અને બારણા ઉઘાડી નાખ્યા આ રીતે સુદર્શનનો નિયમ અચળ રહ્યો જો મનુષ્યનુ મન દૃઢ હોય તો એ પોતાનો નિયમ જરૂર સાચવી શકે છે.

એક વાર રાજરાણી અભયા તથા કપિલા રાજમહેલના ગોખે બેસી વસત ઋતુની શોભા નિહાળી રહ્યા હતા, એવામા રૂપે રભા સમાન એક સ્ત્રીને સામેથી આવતી જોઈ તેની સાથે દેવકુમાર જેવા નાના મોટા છ પુત્રો હતા કપિલા તેના સામુ ટીકી ટીકીને જોઈ રહી પછી તેણે અભયાને પ્રશ્ન કર્યો કે 'રાણીજી આ સ્ત્રી કોણ છે?'

અભયે કહ્યુ કે 'તુ એને ઓળખતી નથી? એ તો સુદર્શન શેઠની સ્ત્રી મનોરમા છે તેની સાથે ચાલે છે તે એના છ પુત્રો છે'

કપિલાએ કહ્યુ કે 'આપની કઇક ભૂલ થાય છે. સુદર્શન શેઠને સ્ત્રી કેવી ને પુત્ર કેવા?'

અભયા કહે, 'કપિલા! તુ આવો પ્રશ્ન કેમ કરે છે? સુદર્શન શેઠ તો ખૂબ ભાગ્યશાળી છે, એટલે તેને આવી મનોહર સ્ત્રી મળી છે અને તેનાથી આ દેવકુમાર જેવા છ પુત્રો થયા છે'

કપિલા કહે, 'એ તો પુરુષત્વહીન છે તેને પુત્રપરિવાર થાય શી રીતે?' પછી તેણે પોતાનો અનુભવ કહી સભળાવ્યો

એ સાભળી અભયાએ હસતા હસતાં કહ્યુ કે 'ગાડી રે ગાડી! તુ આબાદ છેતરાઈ ગઈ છે તે એનુ શરીર પણ ન પારખ્યુ? તારી જગાએ હુ હોઉ તો આવી ભૂલ ન જ કરુ'

આ શબ્દો કપિલાને હાડોહાડ લાગી ગયા અભયા પોતાને મૂર્ખ માને એ તેને બિલકુલ રુચ્યુ નહિ એથી તે બોલી કે રાણીજી! બોલવુ સ્હેલુ છે, પણ કરવુ બહુ મુશ્કેલ છે એ તો સમયે આવ્યે સહુની પરીક્ષા થાય!'

આ શબ્દોએ અભયાને ચાનક ચડાવી તે બોલી ઉઠી કે 'જો તારા મનમા એમ જ હોય તો હુ કરી બતાવીશ'

કપિલા કહે, 'તો કરી બતાવજે હુ પણ જોઈશ'

તે જ વખતે અભયાએ સુદર્શન શેઠને કોઈ પણ રીતે પોતાની જાળમા ફસાવવાનો નિર્ણય કર્યો અને અનુકૂળ સમયની રાહ જોવા લાગી

નાની સરખી હુ સાતુ સી કેટલીક વાર મનુષ્યને અનર્થની મોટી ખાણમા ધકેલી દે છે, તે આનુ નામ!

અનુક્રમે કૌમુદીઉત્સવનો ઢંઢેરો પીટાયો, એટલે રાજા સમેત સર્વ નગરજનો સુંદર વસ્ત્રાભૂષણો ધારણ કરીને નગર બહાર ચાલ્યા પણ સુદર્શન શેઠ પર્વતિથિએ પૌષધ કરતા હતા, એટલે તેઓ એ ઉત્સવમા સામેલ ન થતા એક શૂન્ય ઘરમા જ રહ્યા આ માટે તેમણે આગલા દિવસે રાજાની અનુમતિ મેળવી લીધી હતી

આ બાજુ અભયા સુદર્શન શેઠની સર્વ હીલચાલ ઉપર બારીક દેખરેખ રાખતી હતી, એટલે તેને આ વાતની ખબર પડી ગઈ

'આ તો સોનેરી તક ! તેનો ઉપયોગ જરૂર કરી લેવો ' એવો વિચાર કરીને તેણે રાજાને કહ્યુ કે 'આજે મારુ મસ્તક દુખે છે, એટલે મારાથી કૌમુદી-ઉત્સવમા સામેલ નહિ થવાય ' રાજાએ કહ્યુ 'તમને સુખ ઉપજે તેમ કરો ' આ રીતે અભયા પણ નગરમા જ રહી

સધ્યાએ પોતાનો છેલ્લો પ્રકાશ પૃથ્વી પર પાથર્યો, ત્યારે અભયા સોળે સણગાર સજી તૈયાર થઈ હતી અને પોતાનુ કાર્ય કેવી કુશળતાથી પાર પાડવુ ? તેના અનેક વિધ મનોરથો કરી રહી હતી તેણે સિપાઈઓને ભૂલમા નાખવા માટે એક સુદર મોટુ પૂતળુ કરી રાખ્યુ હતુ હવે તે કપડા ઢાંકી માણસો દ્વારા બહારથી મહેલમા મગાવ્યુ સિપાઈઓએ પૂછ્યુ, ત્યારે કહ્યુ કે રાણીજીને આ દેવમૂર્તિની પૂજા કરવાની છે, માટે લાવ્યા છીએ એમ કરીને અદર ઘાલ્યુ, પછી પાછુ લઈ ગયા પાછા બીજી

વાર, ત્રીજીવાર લાવ્યા એમ કરતા સિપાઈઓને વિશ્રામ બેઠો અને પૂછવાનુ માંડી વાળ્યુ, એટલે કાઉસ્સગ્ગ ધ્યાનમા રહેલા સુદર્શનને કપડે ઢાકી ઉપાડી લાવ્યા

સુદર્શનને એક સુદર આસન પર ઊભા કરવામા આવ્યા છે, પણ તે નથી બોલતા કે નથી આંખો ખોલતા! જાણે કોઇ યોગીએ સમાધિ ચડાવી હોય એ રીતે તે ધ્યાનમા ઊભા છે મનમા નમસ્કાર મત્રનો જાપ ચાલુ છે તેના કરતા ઉત્તમ રક્ષામત્ર આ જગતમા બીજો કયો છે?

ગાનતાન મનુષ્યના મનને મોહિત કરનારા ગણાય છે, એટલે અભયાએ પ્રથમ આશ્રય તેનો લીધો। પણ સત્વશિરોમણિ સુદર્શનને તેની કઈ પણ અસર થઇ નહિ. આથી તેણે અનેક અગવિક્ષેપપૂર્વક નૃત્યનો આરભ કર્યો અને તેમા રેડાય તેટલી કળા રેડી, પણ જે ધીર પુરુષ 'सव्व विलविअं गीअं, सव्वं नट्टं विडम्बणा—સર્વ પ્રકારનુ ગીત વિલાપતુલ્ય છે, અને સર્વ પ્રકારનુ નૃત્ય વિડબનારૂપ છે' એમ માનતો હોય તે એમાથી કેમ ચળે?

પરિસ્થિતિ આ પ્રકારની જોઈને અભયાએ કહ્યુ 'ઓ સુદર્શન! હુ કેટલાય દિવસથી તારુ દર્શન ઝખી રહી હતી, તારો મેળાપ ઈચ્છી રહી હતી તે માટે આજે અનુકૂળ સમય આવ્યો છે, માટે તુ મારા પ્રેમનો સ્વીકાર કર તુ કહીશ તો તને મુક્તામણિના અલકારો આપીશ, તારી સાત પેઢી ખાય તોપણ ન ખૂટે એટલુ ધન આપીશ.

વળી તારે હાથીઘોડાની જરૂર હોય તો હાથીઘોડા
આપીશ ને જમીનની જરૂર હોય તો તને મોટી જાગી
કાઢી આપીશ '

પરંતુ સુદર્શન શેઠ કંઈ પણ બોલ્યા નહિ એ
નમસ્કાર મંત્રના જાપમાં જ મગ્ન હતા

અભયાએ જોયું કે સુદર્શન ધનવૈભવથી લોભાશે નહિ
એટલે તેણે એની દયાવૃત્તિને ઉશ્કેરવા કહ્યું કે ' સુદર્શન
તું ઘણો દયાળુ છે, તો મારા પર દયા કેમ કરતો નથી
હું તારા વિયોગથી ઝુરું છું અને આ જ રીતે કદ
મરણ પામીશ તો તને સ્ત્રીહત્યાનું પાપ નહિ લાગે
તું શા માટે જાણીબુઝીને સ્ત્રીહત્યા વહોરી લે છે ? એ
પાપ તારે ભવોભવમાં ભોગવવું પડશે માટે તું મારા સત
તનમનને શાંતિ આપ અને દયાધર્મનું પાલન કર '

પરંતુ કર્તવ્યના વિષયમાં સુદર્શનશેઠની સમ
બરાબર કેળવાયેલી હતી, એટલે આ વચનો પણ તે
કોઈ અસર ઉપજાવી શક્યા નહિ

છેવટે અભયાએ રૌદ્ર સ્વરૂપ ધારણ કર્યું અને
કહેવા લાગી કે ' મારી ઇચ્છાનો અનાદર કરવાનું પરિ
શું આવશે તે જાણે છે ? તું ઘરબારથી ભ્રષ્ટ થઈશ,
વૈભવથી વંચિત થઈશ અને રસ્તાનો રઝળતો ભિખ
બની જઈશ ! અથવા તો તારો સર્વનાશ થવાનો છે, એ
જ તને મારી ઇચ્છાનો અનાદર કરવાનો સૂઝે છે ! '

પરતુ સુદર્શન ધમકીથી ડરી જાય એવો કાયર ન હતો, મુશ્કેલીઓની આગળ મસ્તક નમાવી દે એવો મુફલિસ ન હતો. ઘોર સકટસમયે પણ ધૈર્ય ધરવુ એ મહર્ષિઓની શિખ તેણે પોતાના હૃદયમા બરાબર ઉતારી હતી એટલે તેને આ ધમકીએ કઇ પણ અસર કરી નહિ હવે અભયાને માટે એક જ ઉપાય બાકી રહ્યા હતો અને તે એણે બરાબર અજમાવ્યો પોતાના સર્વ અલકારો તોડી નાખ્યા, વસ્રો વેરણછેરણ કરી નાખ્યા અને શરીરે થોડા ઉઝરડા કરી બૂમ મારી કે 'દોડો દોડો! મને બચાવો, આ નરાધમ મને સતાવી રહ્યો છે '

રાણીની બૂમ સાભળી બધા દાસદાસીઓ દોડી આવ્યા ને તેમણે સુદર્શન શેઠને મુશ્કેટાટ બાધી કેદખાનામા પૂર્યા

સવાર થતા રાજા ઉત્સવમાથી પાછો ફર્યો, ત્યારે અભયાનુ મોઢુ એકદમ ઉદાસીન જોઈને તેનુ કારણ પૂછવા લાગ્યો. રાણીએ કહ્યુ 'આ તમારો માનીતો સુદર્શન ઉપરથી ઉજળો લાગે છે, પણ અદરથી ઘણો નીચ છે, ઘણો પાપી છે કાલે એ લુચ્ચો કોણ જાણે કઈ રીતે નગરમા ભરાઈ રહ્યો હતો અને તમારા બધાની ગેરહાજરીનો લાભ લઇ મારા મહેલમા પેસી ગયો હતો તેના પજામાથી હુ માડમાડ બચી શકી '

રાણીની આ હકીકત સાભળી રાજા રાતોપીળો થઈ ગયો અને સુદર્શનને પોતાની સમક્ષ રજૂ કરવા

કર્યો એ રીતે સુદર્શન એક કેદીની હાલતમા તેની સમક્ષ રજૂ થયો, ત્યારે રાજાએ કહ્યુ કે 'સુદર્શન ! આ હુ શુ સાભળી રહ્યો છુ ! ચદ્રમાથી અગ્નિ કેમ વરસ્યો ? ગુલાબમાથી દુર્ગંધ કેમ પ્રગટી ? કચનને બદલે કથીર કેમ નીકળ્યુ ?'

સુદર્શન શેઠે વિચાર કર્યો કે 'જો હુ બધી બનેલી હકીકત રાજાને કહીશ તો જરૂર એ રાણીને ઠાર મારશે, માટે મારા પર જ જે વીતવી હોય તે વીતવા દેવી.' અને તે પોતાના બચાવમા અક્ષર પણ બોલ્યા નહિ

રાજાએ કહ્યુ 'સુદર્શન ! તારી સામે ખોટુ બહાનુ કાઢી નગરમા રહેવાનો આરોપ છે, અત પુરમા પ્રવેશવાનો આરોપ છે, તેમજ એક શીલવતી સ્ત્રીની મર્યાદા ભગ કરવાનો આરોપ છે, માટે તારે બચાવમા જે કઈ કહેવુ હોય તે કહી દે '

છતા સુદર્શન શેઠ મૌન રહ્યા તેમના મુખ પર કોઈ જાતનો ગભરાટ ન હતો તે પૂર્ણ ગભીરતાથી રાજાની વાત સાભળી રહ્યો હતો

રાજાને લાગ્યુ કે એ જરૂર ગુનેગાર છે, એટલે પોતાનો બચાવ કરવા અસમર્થ છે અને તેથી જ કઈ પણ બોલતો નથી, એટલે તેને અવળે ગધેડે બેસાડી નગરમા ફેરવવાની અને બહાર લઈ જઈ શૂળીએ ચઢાવવાની શિક્ષા કરી

[illegible] જગ્યાએ જો બીજો કોઈ મનુષ્ય હોત તો તેણે [illegible] કર્યા હોત, તેની વારંવાર ક્ષમા માગી [illegible] મુક્ત કરવાની અનેક કાકલુદીઓ [illegible] પણ સુદર્શન શેઠનુ ખમીર જુદી જાતનુ હતુ [illegible] પણ બોલ્યા વિના સિપાઈઓની સાથે ચાલ્યા

સિપાઈઓએ રાજાની આજ્ઞાનો અમલ કરવા તેમને [illegible] પર અવળે મુખે બેસાડ્યા અને ગળામા ખાસડાનો [illegible] પછી એ ખરુ ઢોલકુ વગાડતા તેમને નગરમા [illegible] આ જોઈ લોકોએ કેવી કેવી વાતો કરી હશે? તે કલ્પના પાઠકોએ સ્વય કરી લેવી.

અનુક્રમે શૂળીનુ સ્થાન આવ્યુ અને સુદર્શન શેઠને શૂળી પાસે લઈ જવામા આવ્યા તે વખતે સ્થાનના અધિકારીએ પૂછ્યુ કે 'તમારે કઈ કહેવુ છે?' પણ શેઠે [illegible] નહિ તેમનુ મન નમસ્કારમંત્રમા જ સ્થિર થયુ હતુ.

આ સ્થિતિમા તેમને શૂળીએ ચડાવવા [illegible] અને લોકોએ પોતાની આંખો બે હાથથી ઢાંકી દીધી. આવું દૃશ્ય નજરે કેમ જોવાય? પરંતુ [illegible] [illegible] તેમણે પોતાના હાથ [illegible] [illegible]

[illegible]

કે આ સાચુ ?' લોકોના મનમા ભારે ગડમથલ પેદા થઈ, પણ તેઓ જે દૃશ્ય અત્યારે જોઇ રહ્યા હતા, તે સાચુ જ હતું, કેમકે સુદર્શનની પત્ની મનોરમાએ પોતાના સુશીલ પતિની આ સ્થિતિ સાભળી કલક ઉતારવા કાઉસ્સગ્ગ-ધ્યાન કર્યું હતુ તેના અને શિયળના પ્રભાવથી પ્રસન્ન થયેલા શાસનદેવે આ પરિસ્થિતિ નિર્માણ કરી હતી

કૌતુકવાળી વાતને પ્રસરતા શી વાર ? એ વાત વીજળીવેગે રાજા આગળ પહોચી, એટલે તે ઉતાવળે ઉતાવળો શૂળીના સ્થાને આવ્યો ને સર્વ દૃશ્ય નજરે જોતા સુદર્શન શેઠને નમી પડ્યો પછી રાણીને કઈ પણ શિક્ષા ન કરવાનુ વચન લઈને તેમણે રાજાને સઘળી હકીકત જણાવી પરતુ અભયા હૃદયની પાપી હતી, એટલે તેણે સુદર્શન શેઠના ચમત્કારિક બચાવની વાત સાભળી ગળે ફાસો ખાઈ લીધો અને પોતાના જીવનનો કરુણ અત આણ્યો

આ બનાવ પછી સસાર પરથી વૈરાગ્ય પામીને સુદર્શન શેઠે સાધુજીવનનો સ્વીકાર કર્યો અને ઉત્કૃષ્ટ સયમ-તપનુ આરાધન કરી કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કરી એટલે લીધેલા નિયમો કોઇ પણ ભોગે પાળવા એમા જ ખરી બહાદુરી છે અને એવા જ પુરુષો આ જગતમા પોતાના નામ અમર કરી જાય છે, એમ ખાતરીથી માનવુ.

१०–નિયમ એજ પ્રત્યાખ્યાન

નિયમ શબ્દની પાછળ જે ભાવ રહેલો છે, તે પ્રત્યા

[illegible]ન શબ્દથી વિશેષ વ્યક્ત થાય છે, એટલે જૈન શાસ્ત્રોમા [illegible]ને માટે પ્રત્યાખ્યાન કે પચ્ચક્ખાણ શબ્દનો જ વિશેષ [illegible]ગ થાય છે

પ્ર૦—પ્રત્યાખ્યાનનો અર્થ શો?

ઉ૦—પ્રત્યાખ્યાન શબ્દ ત્રણ પદોનો બનેલો છે પ્રતિ+આ+ખ્યાન તેમા પ્રતિ ઉપસર્ગ પ્રતિકૂળતાનો ભાવ દર્શાવે છે, આ ઉપસર્ગ અનુકૂળતાનો અર્થ દર્શાવે છે અને ખ્યાન પદ કથનનો સકેત કરે છે, એટલે જે કથન કે જે પ્રતિજ્ઞા પાપ, અસયમ કે અવિરતિને પ્રતિકૂળ હોય અને ધર્માચરણ, સયમ કે વિરતિને અનુકૂળ હોય તે પ્રત્યાખ્યાન કહેવાય શ્રીયશોદેવસૂરિએ પ્રત્યાખ્યાનસ્વરૂપમા આ વસ્તુ સ્પષ્ટ કરી છે

> पडिकूलमविरईए, विरईभावस्स आभिमुक्खेण ।
> खाण कहण सम्म, पच्चक्खाण विणिद्दिट्ठं ॥

'અવિરતિને પ્રતિકૂળ અને વિ[illegible] [illegible] એવુ જે સમ્યક્કથન તેને જિનેશ્વરોએ પ્રત્યાખ્યાન (પચ્ચક્ખાણ) કહેલુ છે'

પ્રત્યાખ્યાનનો આ અર્થ [illegible] [illegible] [illegible] સશે. પિતાના ખૂનથી ઉશ્કેરાયેલ [illegible] [illegible] પ્રતિજ્ઞા કરે કે 'હુ ખૂનીનુ કે તેના [illegible] [illegible] ખૂન કરીશ,' તો એ પ્રત્યાખ્યાન [illegible] [illegible] [illegible] તે પાપની વૃદ્ધિ કરનારુ છે [illegible] [illegible] [illegible]

પ્રતિકૂળ છે અથવા ભાઈબહેનોના ઠપકા મેળવાથી ત્રાસેલે
એક મનુષ્ય એવી પ્રતિજ્ઞા કરે કે 'હુ યેનકેન પ્રકારે
રોજ પચીસ રૂપિયા કમાઈ લાવીશ' તો એ પ્રતિજ્ઞા પ
નિયમ કે પ્રત્યાખ્યાન કહેવાય નહિ, કારણ કે તેમા સ્વ
ચ્છદને છૂટો દોર છે, એટલે અનેક પ્રકારના પાપોનુ સેવ
થવાનો સભવ છે તેમા સયમ કે વિરતિને અનુકૂળ ક
કથન નથી અથવા એક મનુષ્ય એવી પ્રતિજ્ઞા કરે
'રોજ હુ અમુક પ્રકારનુ ભોજન કરીશ' તો એ પ્રતિ
પણ નિયમ કે પ્રત્યાખ્યાન કહેવાય નહિ, કારણ કે ભોજ
નની ક્રિયા સયમગુણની પુષ્ટિ કરનારી નથી, તેમજ તેના
અનેક પ્રકારના આરભ-સમારભને ઉત્તેજન મળવા
સભવ છે

હુ રોજ નવકારશી કરીશ, પોરિસી કરીશ, દેવદર્શન કરવા જઇશ, પ્રભુની સેવાપૂજા કરીશ, વ્યાખ્યાન સાભળવા જઇશ, સામાયિક કરીશ, પ્રતિક્રમણ કરીશ, અમુક દ્રવ્ય (ખાવાની વસ્તુ)થી વધારે નહિ વાપરુ, અમુક વસ્તુથી વધારેનો ઉપભોગ નહિ કરુ વગેરે ટેક કે પ્રતિજ્ઞાઓ અવિરતિને પ્રતિકૂળ છે અને વિરતિને અનુકૂળ છે, તેથી તેને નિયમ કે પ્રત્યાખ્યાન કહી શકાય.

પ્ર૦—નિયમ અને પ્રત્યાખ્યાન એકાર્થી છે, એવુ કોઈએ સ્પષ્ટ કહ્યુ છે?

ઉ૦—હા શ્રી હરિભદ્રસૂરિજીએ પાચમા પચાશકમાં

ને શ્રી યશોદેવસૂરિએ પ્રત્યાખ્યાન-સ્વરૂપમા નિયમ અને પ્રત્યાખ્યાન એકાર્થ છે, એવુ સ્પષ્ટ કહ્યુ છે જેમકે—

पच्चक्खाण नियमो, चरित्तधम्मो होंति एगट्ठा ।
मूलुत्तरविसय, चित्तमिण वण्णिय समये ॥

'પ્રત્યાખ્યાન, નિયમ અને ચારિત્રધર્મ એ એકાર્થી શબ્દો છે મૂલગુણ અને ઉત્તરગુણનુ વિષયભૂત આ પ્રત્યાખ્યાન શાસ્ત્રમા અનેક રીતે વર્ણવાયેલુ છે'

पच्चक्खाण नियमो, अभिग्गहो विरमण वय विरई ।
आसवदारनिरोहो, निविति एगट्ठिया सद्दा ॥

'પ્રત્યાખ્યાન, નિયમ, અભિગ્રહ, વિરમણ, વ્રત, વિરતિ, આશ્રવદ્વારનિરોધ અને નિવૃત્તિ એ એકાર્થી શબ્દો છે'

પ્ર૦—પ્રત્યાખ્યાન માટે આ ઉપરાત બીજો કોઈ શબ્દ વપરાય છે ?

ઉ૦—હા તેને માટે ગુણધારણા શબ્દ વપરાય છે. આવશ્યકસૂત્રની ટીકામા કહ્યુ છે કે 'इह तु गुणधारणा प्रतिपाद्यते सा च मूलगुणोत्तरगुण-प्रत्याख्यानरूपेति । અહી ગુણધારણા કહેવાય છે, તે મૂલગુણ અને ઉત્તરગુણના પ્રત્યાખ્યાનરૂપ છે'

પ્ર૦—આ પાઠ તો ટીકાનો આવ્યો, પણ મૂલ ગ્રથોમાં એ શબ્દનો પ્રયોગ થયો છે ખરો ?

ઉ૦—હા ચઉસરણપયન્નામા તેનો પ્રયોગ થયેલો છે તે આ પ્રમાણે

गुणधारणरूवेण, पच्चक्खाणेण तवइआरस्स ।
विरियायारस्स, पुणो सव्वेहिं वि कीरए सोही ॥

'ગુણધારણરૂપ પ્રત્યાખ્યાન વડે તપના આચારોની તેમજ વીર્યાચારની સર્વ પ્રકારે શુદ્ધિ થાય છે'

૧૧–પ્રત્યાખ્યાનના પ્રકારો

પ્રત્યાખ્યાનના મુખ્ય પ્રકારો બે છે એક મૂલગુણ–પ્રત્યાખ્યાન અને બીજુ ઉત્તરગુણ પ્રત્યાખ્યાન અર્થાત્ એક મૂલગુણસબધી પ્રત્યાખ્યાન કરાય છે અને બીજુ ઉત્તરગુણ સબધી પ્રત્યાખ્યાન કરાય છે

મૂલગુણ પ્રત્યાખ્યાનના બે પ્રકારો છે સર્વમૂલ-ગુણ પ્રત્યાખ્યાન અને દેશમૂલગુણ પ્રત્યાખ્યાન અર્થાત્ મૂલગુણનુ પ્રત્યાખ્યાન બે પ્રકારે કરાય છે એક સર્વથી અને બીજુ દેશથી

તેમા સર્વથી મૂલગુણનુ પ્રત્યાખ્યાન કરતા પ્રાણાતિ-પાત–વિરમણવ્રત વગેરે સાધુના પાચ મહાવ્રતો ઉચ્ચરવામા આવે છે અને દેશથી મૂલગુણનુ પ્રત્યાખ્યાન કરતા સ્થૂલ પ્રાણાતિપાત–વિરમણ–વ્રત વગેરે શ્રાવકના પાચ અણુવ્રતો ઉચ્ચરવામા આવે છે

ઉત્તરગુણ પ્રત્યાખ્યાનના બે પ્રકારો છે સર્વ ઉત્તર ગુણપ્રત્યાખ્યાન અને દેશઉત્તરગુણપ્રત્યાખ્યાન અર્થાત્ ઉત્તરગુણનુ પ્રત્યાખ્યાન પણ બે પ્રકારે કરાય છે. એક સર્વથી અને બીજુ દેશથી

તેમા સર્વઉત્તરગુણપ્રત્યાખ્યાનના નીચે પ્રમાણે દશ પ્રકારો છે

(૧) અનાગતપ્રત્યાખ્યાન—તપશ્ચર્યા માટે નિયત થયેલા પર્યુષણ વગેરે પર્વો આવ્યા પહેલાજ તપશ્ચર્યા કરી લેવી કે જેથી તે પર્વ દિવસમા ગ્લાન, વૃદ્ધ ગુરુ આદિનુ વૈયાવૃત્ય થઈ શકે

(૨) અતિક્રાતપ્રત્યાખ્યાન—પર્વોમા વૈયાવૃત્યાદિ કારણે જે તપશ્ચર્યા ન થઇ શકી હોય તે પછીથી કરવી

(૩) કોટિમહિતપ્રત્યાખ્યાન—ઉપવાસ વગેરે તપશ્ચર્યા પૂરી થવા વખતે જ તેવી તપશ્ચર્યા ફરીથી કરવી.

(૪) નિયન્ત્રિતપ્રત્યાખ્યાન—પૂર્વે જે પ્રત્યાખ્યાન કરવાનો સકલ્પ કર્યો હોય, તે રોગાદિ કારણો ઉપસ્થિત થવા છતા પૂરો પાડવો (આ પ્રત્યાખ્યાન ચૌદપૂર્વી-દશ પૂર્વી તથા જિનકલ્પીઓ જેવા અતિ ઉચ્ચ કોટિના મહાત્માઓ માટે હોઈ હાલ વિચ્છેદ છે)

(૫) સાકાર પ્રત્યાખ્યાન—જરૂરી આગારો (અપવાદો) સાથેનુ પ્રત્યાખ્યાન જેમકે દૂધ વાપરવાનુ પ્રત્યાખ્યાન, પણ વિદેશમા જવું પડે તો છૂટ અથવા અમૂક પર્વ દિવસે ઉપવાસ, પણ શરીરને સમાધિ ન રહે તો છૂટ વગેરે. આજે પ્રાય આ જાતનુ પ્રત્યાખ્યાન જ અપાય છે

(૬) અનાકારપ્રત્યાખ્યાન—કોઈ પણ આગાર રાખ્યા વિનાનું પ્રત્યાખ્યાન

(૭) પરિમાણકૃતપ્રત્યાખ્યાન—દત્તી, કવળ કે ઘરની સખ્યાનો નિયમ કરતુ પ્રત્યાખ્યાન. જેમકે આજે અમુક વખત દેવાયેલુ મળે તેથી વિશેષ આહાર કરવો નહિ, અમુક કવળથી વધારે આહાર કરવો નહિ કે અમુક ઘરથી વધારે ફરીને ભિક્ષા લેવી નહિ

(૮) નિરવશેષ પ્રત્યાખ્યાન—અશન, પાન, ખાદિમ અને સ્વાદિમ એ ચારે આહારનુ તથા અફીણ-તમાકુ આદિનુ પણ પ્રત્યાખ્યાન

(૯) સાંકેતિક પ્રત્યાખ્યાન—જેમા કોઈ પણ જાતનો સકેત હોય તેવુ પ્રત્યાખ્યાન આ પ્રત્યાખ્યાનના નીચે પ્રમાણે આઠ પ્રકારો છે (૧) અગુષ્ટસહિત—અગુઠસહિય—જ્યા સુધી મૂઠીમા અગૂઠો રાખવામા આવે ત્યા સુધીનું પ્રત્યાખ્યાન (૨) મુષ્ટિસહિત—મૂઠિસહિય—જ્યા સુધી મૂઠી બાંધી પચ્ચક્ખાણ મોકળુ ન કરવામા આવે ત્યા સુધીનુ પ્રત્યાખ્યાન (૩) ગ્રંથિ-સહિત—ગઠિસહિય—જ્યા સુધી કપડે ગાઠ બાધી રાખવામા આવે ત્યા સુધીનુ પ્રત્યાખ્યાન (૪) ગૃહસહિત—ઘરસહિય—જ્યા સુધી ઘરે ન આવે ત્યા સુધીનુ પ્રત્યાખ્યાન (૫) પ્રસ્વેદસહિત—સેઉસહિય—જ્યા સુધી પરસેવો ન સૂકાય ત્યા સુધીનુ પ્રત્યાખ્યાન (૬) શ્વાસ સહિત—સાસસહિય—જ્યા સુધી શ્વાસ નીચે ન બેસે ત્યા સુધીનુ પ્રત્યાખ્યાન (૭) સ્તિબુકસહિત—થિબુઅસહિય—જ્યા સુધી પાત્ર વગેરે પરના પાણીના બિદુઓ ન સૂકાય ત્યા સુધીનુ પ્રત્યાખ્યાન અને (૮) જ્યોતિસહિત—જોઇ સહિય—જ્યા સુધી દીવો બળે ત્યા સુધીનુ પ્રત્યાખ્યાન.

જેટલા વખતનુ પ્રત્યાખ્યાન થાય તેટલા વખતનુ પ્રત્યા કરી લેવું એ દૃષ્ટિએ આ સાંકેતિક પ્રત્યાખ્યાનની યોજના છે કોઇને એમ લાગતુ હશે કે આમા શુ ? પણ આ પ્રત્યાખ્યાનોમા પણ કોઇ વાર ઘણી આકરી કસોટી થાય છે દાખલા તરીકે ચદ્રાવતસ રાજાએ એવો અભિગ્રહ લીધો હતો—એવુ પ્રત્યાખ્યાન કર્યું હતું કે જ્યા સુધી દીવો બળે ત્યા સુધી કાયોત્સર્ગ-કાઉસ્સગ્ગ ન પારુ હવે દીવો બળી રહેવા આવ્યો, ત્યારે દાસીએ ધાર્યું કે અધારુ થશે તો રાજા અપ્રસન્ન થશે, તેથી તેણે દીવામા તેલ પૂર્યું એ રીતે ફરી પણ જ્યારે દીવામા તેલ ખૂટવા આવ્યુ, ત્યારે ફરીથી પૂર્યું તેથી રાજા આખી રાત્રિ કાઉસ્સગ્ગ-ધ્યાને ઊભા રહ્યા અને સવાર થયુ ત્યારે કાઉસ્સગ્ગ પાર્યો-પૂર્ણ કર્યો પરતુ તે વખતે તેમના બને પગો લોહીથી ભરાઈ ગયા હતા, એટલે તે નીચે ઢળી પડયા અને કાલધર્મ પામ્યા પ્રત્યાખ્યાનની આવી દૃઢતાથી તે દેવ થયા

(૧૦) અદ્ધાપ્રત્યાખ્યાન—સમયમર્યાદાવાળુ પ્રત્યાખ્યાન આ પ્રત્યાખ્યાનને કાલિક પ્રત્યાખ્યાન પણ કહેવામા આવે છે તેના દસ પ્રકારો છે (૧) નમસ્કારસહિત (નમુક્કારસહિય) આ પ્રત્યાખ્યાનને નવકારશી કહેવામા આવે છે તેમા સૂર્યોદયથી બે ઘડી સુધી ચારે પ્રકારના આહારનો ત્યાગ હોય છે (૨) પૌરુષી (પોરસી) આ પ્રત્યાખ્યાનમા સૂર્યોદયથી એક પ્રહર સુધી ચારે પ્રકારના આહારનો ત્યાગ હોય છે પ્રહર જેટલા સમયને શાસ્રીય પરિભાષામા પૌરુષી કહેવામા આવે છે, કારણ કે એટલો સમય પુરુષની

છાયા પરથી મપાતો હતો જ્યારે દોઢ પ્રહર સુધી આવુ પ્રત્યાખ્યાન હોય છે, ત્યારે તેને સાર્ઢપોરિસી કહેવામા આવે છે (૩) પુરિમાર્ધ-અપાર્ધ (પુરિમડ્ઢ-અવડ્ઢ) જે પ્રત્યાખ્યાનમા સૂર્યોદયથી બે પ્રહર સુધી એટલે દિવસના પૂર્વાર્ધ સુધી ચારે આહારનુ પ્રત્યાખ્યાન હોય છે, તે પરિમાર્ધ-પુરિમડ્ઢ કહેવાય છે અને સૂર્યોદયથી ત્રીજા પ્રહર સુધી એટલે અપાર્ધ સુધી ચારે પ્રકારના આહારનો ત્યાગ હોય છે તેને અપાર્ધ કે અવડ્ઢ કહેવાય છે (૪) એકાશન (એગાસણુ) જેમા સૂર્યોદયથી એક પ્રહર કે બે પ્રહર પછી માત્ર એક જ વાર અશન-ભોજન કરી શકાય તેને એકાશન કે એગાસણુ કહેવાય છે તેમા બને તેટલો વિગઈનો ત્યાગ કરવો જરૂરી છે હાલમા તેને માટે એકાસણુ શબ્દ પ્રચલિત છે જેમા ઉપરની રીતે બે જ વાર અશન-ભોજન કરી શકાય, તેને બિયાસણુ એટલે બેઆસણુ કહેવામાં આવે છે (૫) એકલસ્થાન (એગલઠાણ) આ પ્રત્યાખ્યાન પણુ ઉપરના જેવુ જ છે, પણુ તેમા ' આઉંટણપસારેણુ ' એ આગાર હોતો નથી, એટલે તેમા શરીરના અંગોપાગનો સંકોચ-વિસ્તાર થઇ શકતો નથી (૬) આચામામ્લ (આયંબિલ) આ પ્રત્યાખ્યાન બીજી બધી રીતે એકાસણા જેવુ છે, પણ તેમા છયે વિકૃતિ, ફળ, શાક, મરચુ, ખટાશ વગેરે મસાલાનો ત્યાગ ફરજિયાત છે શ્રી નવપદજીની ચૈત્ર તથા આસો માસની ઓળીમા આ તપનો વિશિષ્ટ વિધિપૂર્વક આશ્રય લેવામા આવે છે તેનો વધારે વિકાસ વર્ધમાન આયંબિલ તપની ઓળી દ્વારા થાય છે (૭) ઉપ

કંપની લીમીટેડ

પ્રગતિસુચક આંકડાઓ

ન્યૂ ઇન્ડિયા

એકધારી પ્રગતિ કરી રહ્યુ છે

વર્ષ	પ્રીમિયમની સાફી આવક	કુલ ફંડ
૧૯૫૫	રૂ ૪,૯૭,૪૯,૮૩૪	રૂ. ૭,૦૬,૮૭,૭૩૩
૧૯૫૬	રૂ. ૫,૬૩,૭૭,૯૬૨	રૂ ૭,૫૯,૮૨,૩૨૬
૧૯૫૭	રૂ. ૬,૩૦,૨૮,૯૩૧	રૂ. ૮,૪૯,૪૦,૮૨૬

કંપનીને ભારતમા પ્રીમિયમની જે આવક મળે છે, લગભગ એટલીજ આવક તેના વિદેશમાના કામકાજમાથી તેને મળે છે આ ઉત્તરોત્તર થતી પ્રગતિ કંપનીની કાર્યક્ષમતા તથા સેવાથી ગ્રાહકોને મળતા સંતોષનો જ્વલંત પૂરાવો છે હવે પછી પણ અમારા માનવતા ગ્રાહકોની એટલીજ કાર્યક્ષમતાથી સેવા કરવાનો અમે કોલ આપીએ છીએ

સલામતી * સેવા * સંતોષ

ભારતમા મોટામા મોટી જનરલ ઇન્શ્યોરન્સ કંપની

ધી ન્યૂ ઇન્ડિયા એશ્યોરન્સ કંપની લીમીટેડ
મહાત્મા ગાંધી રોડ, મુંબઈ

દૂધ, દહીં, ગોળ (સાકર), તેલ અને પકવાન એ છ વિગઈ એમાથી એક કે વધારેનો ત્યાગ હોય તેને વિકૃતિત્યાગ કે વિગઈત્યાગ કહેવામા આવે છે

દેશઉત્તરગુણપ્રત્યાખ્યાનમાં શ્રાવકનાં ત્રણ ગુણવ્રતો અને ચાર શિક્ષાવ્રતોનો સમાવેશ થાય છે .

આ પ્રકારે પ્રત્યાખ્યાનના પ્રકારો સમજી તેનુ ભાવથી આરાધન કરનાર શાશ્વત સુખ પામે છે શ્રી આવશ્યક નિર્યુક્તિમા કહ્યુ છે કે–

पच्चक्खाणमिण सेविऊण भावेण जिणवरुद्दिट्ठं ।
पत्ता अणत जीवा, सासयसुक्खं लहु मोक्खं ॥

'શ્રીજિનેશ્વરદેવોએ કહેલા આ પ્રત્યાખ્યાનનુ ભાવપૂર્વક સેવન કરીને અનત જીવો મોક્ષ મેળવી શાશ્વત સુખ પામ્યા છે'

૧૨–પ્રત્યાખ્યાન કોની આગળ કરાય ?

પ્રત્યાખ્યાન કરવાનો સામાન્ય વિધિ એ છે કે તે સદ્ગુરુની આગળ કરવું અને સદ્ગુરુનો યોગ ન હોય તો જિનબિબની સમક્ષ, સ્થાપનાચાર્યની સમક્ષ કે છેવટે આત્મનાથીએ કરવુ તે વખતે એના માટે નિયત થયેલો પાઠ બોલવો આવશ્યક છે

૧૩–છ શુદ્ધિ

નીચેની છ શુદ્ધિપૂર્વક
ફલ આપે છે —(૧)
પ્રત્યાખ્યાન લેવું (૨)

રાખી તે પ્રમાણે વર્તવુ (૩) શોભના—પ્રત્યાખ્યાન પારતા પહેલા અતિથિસંવિભાગ કરવો (૪) તીરણા—પ્રત્યાખ્યાનનો સમય પૂરો થવા છતા ધૈર્ય રાખી થોડો અધિક સમય જવા દેવો (૫) કીર્તના—પ્રત્યાખ્યાન પૂરુ થયે તેનુ ઉત્સાહ પૂર્વક સ્મરણ કરવુ અને (૬) આરાધના—માત્ર કર્મ-ક્ષયનો હેતુ રાખીને પ્રત્યાખ્યાન કરવુ

આ રીતે જૈન મહર્ષિઓએ નિયમો સબધી સપૂર્ણ શાસ્ત્ર રચ્યુ છે અને માનવજાતિને માટે મોક્ષનો માર્ગ મોકળો કરી આપ્યો છે

સહુ કોઈ નિયમોની આ મહત્તા સમજી તેનુ આલબન લે અને આ ભીષણ મહાસાગર તરી જાય એ અભિલાષા સાથે આ નિબધ પૂરો કરીએ છીએ

પરિશિષ્ટ

પ્રત્યાખ્યાનની નવકોટિ

પ્રત્યાખ્યાન એક કોટિથી માંડીને નવ કોટિ સુધી આ રીતે લેવાય છે

એક કોટિ પ્રત્યાખ્યાન કાયાથી કરવુ નહિ

બે કોટિ પ્રત્યાખ્યાન વચનથી કરવુ નહિ, કાયાથી કરવું નહિ

ત્રણ કોટિ પ્રત્યાખ્યાન મનથી કરવુ નહિ, વચનથી કરવુ નહિ, કાયાથી કરવુ નહિ

ચાર કોટિ પ્રત્યાખ્યાન ' ત્રણ કોટિ ઉપરાત કાયાથી કરાવવુ નહિ

પાચ કોટિ પ્રત્યાખ્યાન : ચાર કોટિ ઉપરાત વચનથી કરાવવુ નહિ

છ કોટિ પ્રત્યાખ્યાન · પાચ કોટિ ઉપરાત મનથી કરાવવું નહિ

સાત કોટિ પ્રત્યાખ્યાન : છ કોટિ ઉપરાત કાયાથી અનુમોદવુ નહિ

આઠ કોટિ પ્રત્યાખ્યાન સાત કોટિ ઉપરાત વચનથી અનુમોદવુ નહિ

નવ કોટિ પ્રત્યાખ્યાન આઠ કોટિ ઉપરાત મનથી અનુમોદવુ નહિ

આ રીતે નવકોટિ પ્રત્યાખ્યાન કરનાર મન-વચન-કાયાથી કરે નહિ કરાવે નહિ અને અનુમોદે પણ નહિ.

પ્રત્યાખ્યાનના ઓગણપચાસ ભાંગા

મન, વચન અને કાયા એ ત્રણ યોગ કહેવાય છે અને કરવુ નહિ, કરાવવુ નહિ તથા અનુમોદવુ નહિ એ ત્રણ કરણ કહેવાય છે આ કરણ અને યોગના સયોજનથી પ્રત્યાખ્યાનના કુલ ૪૯ ભાગા બને છે તે આ પ્રમાણે

એક કરણ એક યોગે નવ ભાંગા (૧) મનથી કરુ નહિ (૨) વચનથી કરુ નહિ (૩) કાયાથી કરુ નહિ (૪) મનથી કરાવુ નહિ (૫) વચનથી કરાવું નહિ (૬)

સોનુ-ચાંદી-પ્લેટીનમ તથા ચાંદી
ગાળવાનું શુદ્ધ કરવાનું તથા
ટચ કાઢવાનું ભરોસાપાત્ર મથક

નેશનલ રીફાઈનરી છાપની ચાંદી

રીઝર્વ બેંક ઓફ ઇન્ડીયા, મુંબઈ
બોમ્બે બુલીયન એસોસીએશન લી. મુંબઈ-૨
તેમજ
ઇન્ડીયા ગવર્મેન્ટ મીન્ટ, મુંબઈએ
માન્ય ગણેલ છે.

કાયાથી કરાવુ નહિ (૭) મનથી અનુમોદુ નહિ (૮) વચનથી અનુમોદુ નહિ (૯) કાયાથી અનુમોદુ નહિ

એક કરણ બે યોગે નવ ભાગા (૧) મન-વચનથી કરુ નહિ (૨) મન-કાયાથી કરુ નહિ (૩) વચન-કાયાથી કરુ નહિ (૪) મન-વચનથી કરાવું નહિ (૫) મન-કાયાથી કરાવુ નહિ (૬) વચન-કાયાથી કરાવુ નહિ (૭) મન-વચનથી અનુમોદુ નહિ (૮) મન-કાયાથી અનુમોદુ નહિ (૯) વચન-કાયાથી અનુમોદુ નહિ

એક કરણ ત્રણ યોગે ત્રણ ભાગા (૧) મન-વચન-કાયાથી કરુ નહિ (૨) મન-વચન-કાયાથી કરાવુ નહિ (૩) મન-વચન-કાયાથી અનુમોદુ નહિ

બે કરણ એક યોગે નવ ભાગા (૧) મનથી કરુ-કરાવુ નહિ (૨) વચનથી કરુ-કરાવુ નહિ (૩) કાયાથી કરુ-કરાવુ નહિ (૪) મનથી કરુ-અનુમોદુ નહિ (૫) વચનથી કરુ-અનુમોદુ નહિ (૬) કાયાથી કરુ-અનુમોદુ નહિ (૭) મનથી કરાવુ-અનુમોદુ નહિ (૮) વચનથી કરાવુ-અનુમોદુ નહિ (૯) કાયાથી કરાવુ-અનુમોદુ નહિ

બે કરણ બે યોગે નવ ભાગા : (૧) મન-વચનથી કરુ-કરાવું નહિ (૨) મન-કાયાથી કરુ-કરાવું નહિ (૩) વચન-કાયાથી કરુ-કરાવુ નહિ (૪) મન-વચનથી કરુ-અનુમોદુ નહિ (૫) મન-કાયાથી કરુ-અનુમોદુ નહિ

(૬) વચન-કાયાથી કરુ-અનુમોદું નહિ (૭) મન-વચનથી કરાવુ-અનુમોદુ નહિ (૮) મન-કાયાથી કરાવુ-અનુમોદું નહિ (૯) વચન-કાયાથી કરાવુ-અનુમોદુ નહિ

બે કરણ ત્રણ યોગે ત્રણ ભાગા (૧) મન-વચન-કાયાથી કરુ નહિ-કરાવુ નહિ, (૨) મન-વચન-કાયાવાં કરુ નહિ-અનુમોદુ નહિ (૩) મન-વચન-કાયાથી કરાવુ નહિ-અનુમોદ નહિ

ત્રણ કરણ એક યોગે ત્રણ ભાંગા (૧) મનથી કરુ-કરાવુ-અનુમોદ નહિ (૨) વચનથી કરુ-કરાવુ-અનુમોદ નહિ (૩) કાયાથી કરુ-કરાવુ-અનુમોદુ નહિ

ત્રણ કરણ બે યોગે ત્રણ ભાગા મન-વચનથી કરુ-કરાવુ-અનુમોદુ નહિ (૨) મન-કાયાથી કરુ-કરાવું-અનુમોદુ નહિ (૩) વચન-કાયાથી કરુ-કરાવુ-અનુમોદુ નહિ

ત્રણ કરણ ત્રણ યોગે એક ભાગો મન-વચન કાયાથી કરુ-કરાવુ-અનુમોદુ નહિ

આ રીતે ૯+૯+૩+૯+૯+૩+૩+૩+૧ મળી કુલ ભાગા ઓગણપચાસ થાય છે

इति शम् ।